

ЗАНИМЉИВА ИСТОРИЈА БУДВАНСКЕ ТВРЂАВЕ ТРАГОВИ И ПРЕДАЊА

Прича о тврђавама Будванске ривијере, каменим стражарима нашег приморја, њиховом настанку, о борби и ратним подвизима нашег народа и свједочанство о бурним временима која су оставила отиске на судбини Будве

ИЛУСТРОВАНЕ ПРИЧЕ И ЛЕГЕНДЕ О ТВРЂАВАМА У ОКОЛИНИ БУДВЕ

ЗАНИМЉИВА ИСТОРИЈА

БУДВАНСКЕ ТВРЂАВЕ ТРАГОВИ И ПРЕДАЊА

ПРОЈЕКАТ БУДВА - ЕВРОПСКА ПРИЈЕСТОНИЦА КУЛТУРЕ
Тврђаве Будве

ПОКРОВИТЕЉ
Туристичка организација општине Будва,
директор Немања Куљача

Издавач: Стваралиште
За издавача: Маринко Лугоња

Уредник издања: Марко Кентера

Текст: Марко Кентера, Маринко Лугоња, Зоран Мујбеговић
Лектор: Станка Рађеновић Станојевић

Илустрације: Стваралиште
Дизајн и припрема: Маринко Лугоња и Владимир Владић

Штампа: Birograf Comp Zetum
Тираж: 300 примерака

Година издања: 2025/7533

ЗАНИМЉИВА ИСТОРИЈА

БУДВАНСКЕ ТВРЂАВЕ ТРАГОВИ И ПРЕДАЊА

ПРИЧЕ О ВЈЕЧНОСТИ БУДВЕ

УВОДНА РИЈЕЧ

Тврђаве су по својој градитељској намјени биле значајна војна упоришта. Високо подигнуте заставе на кулама биле су симбол моћи владара, а тврдим зидинама и вјешто уређеним препрекама војне посаде су браниле његове посједе од продора непријатеља са граница ка унутрашњости земље. Неријетко су у тврђавама биле тамнице његових политичких и војних противника, пирата и револуционара.

На простору Будванске ривијере постоје остаци утврђења из неколико епоха. Нека од утврђења су временом потпуно разрушена, а нека својим зидинама још увијек доминирају овим простором, попут Јаза, Космача, Петровца, Св. Стефана... Будванска тврђава својом љепотом даје препознатљивост цијелој Ривијери.

Стари град Будва посебно се издваја као вишеслојна историјска и градитељска цјелина и не може се сагледати као дјело једне одређене епохе. Својим дугим трајањем, у континуитету од готово 4000 година, посједује карактеристике историјске тврђаве којој ћемо посветити заслужену пажњу у посебном поглављу.

Стара предања, приче будванских хроничара и љубав према Будви су можда наше најбогатије културно насљеђе. Они су инспирација овој нашој причи која можда има својих недоречености, грешака и пропуста. Њени домаштани дјелови као и илустрације могућих догађаја, треба да буду подстрек читаоцима за даља истраживања и трагање за својом истином. Наше приче у својој бити нису научни рад иако се ослањају на досадашња истраживања, већ претпоставка живота какав би чак могао бити.

Будва је највјероватније најстарији град источне обале Јадрана, који је и данас раскошан у својој љепоти. Пркоси пролазности више од 4000 година и још увијек постоји на мапи свијета живих античких градова - можда управо да би нека будућа покољења употпунила ову нашу причу, потврдила је или исписала неку још љепшу.

Аутори

Илустрација
МАПА ТВРЂАВА БУДВАНСКЕ РИВИЈЕРЕ СА ГРАНИЦАМА 1903. ГОДИНЕ

Илија Ђурашевић се први пут помиње 1326. године као челник у пратњи краља Стефана Дечанског. Илија је у Зети потиснут од Балшића и умро је највјероватније 1362. године. Сахрањен је код манастира Св. Михаила на Превлаци код Тивта. Илијин насљедник био је Црноје Илијић Ђурашевић, по чијем имену се презива ова владарска лоза. Црнојевићи су контролисали јужне падине планинског вијенца Ловћена изнад Будве, Грбља и Котора. У доба Црнојевића тај предео почиње да се назива Црна Гора, земља црних планина са густим шумама.

ТВРЂАВА ЦРНОЈЕВИЋА

ВРИЈЕМЕ ДЕСПОТА СТЕФАНА

Зетски владар Балша III поражен је у сукобу са Млечанима. Млетачка флота на челу са Пјетром Лореданом запосјела је Будву 1421. године и предала је на управу Котору. Балша III је 1421. године преминуо на двору деспота Стефана Лазаревића, оставивши му у насљеђе невелику земљу, али и рат са Венецијом. Зета је 1421. године, након изумирања династије Балшића, ушла у састав Српске деспотовине и обухватала је средишње и јужне дјелове данашње Црне Горе, као и дио данашње сјеверне Албаније. Смрт Балшића искористила је Венеција заузивши читаво Зетско поморје.

Деспот Стефан Лазаревић је покушао преговорима да преузме власт над посједима, али ипак 1421. године стиже са војском у Зету, уз подршку отоманског султана Мурата II. Заузима градове Дриваст и Бар. Млечани задржавају Скадар, Улцињ и Будву (до 1426), али владају само унутар градских зидина. Грбаљ и подручје Светомихољске метохије заузимају деспотове војводе Љеш и Ђурађ Ђурашевић. Деспот Стефан Лазаревић борбу у Зети препушта 1423. године свом сестрићу Ђурађу Бранковићу, који наредне године као његов представник прави нови уговор са Млечанима у копаоничкој Плани. Будва са соланама у Грбаљском пољу припале су деспоту. Извршено је разграничење и утврђене су границе градских дистрикта у Зетском поморју. Деспотовини је поред солана Балшића припала Барска и Ратачка опатија са поданицима, док су Венецији припали Паштровићи и неке утврде.

Након уговора, деспот Стефан је препустио управу над Зетом сестрићу, па се Ђурађ са породицом августа 1426. године преселио у Зетско приморје. У споразуму између угарског краља Жигмунда Луксембуршког и српског деспота Стефана Лазаревића, Жигмунд је прихватио Ђурађа Бранковића као насљедника Стефана Лазаревића на мјесту српског деспота. Овим споразумом српски владар се обавезао да ће његов насљедник Угрима (Мађарима) вратити Београд, Голубац и Мачву, због чега ће деспот Ђурађ Бранковић бити приморан да изгради нову пријестоницу на Дунаву - Смедерево. Османски султан Мурат II овај уговор тумачи као издају и са војском упада 1427. године из Бугарске у Деспотовину. У току приближавања Османске војске, Стефан Лазаревић изненада умире и тако пропада Српска деспотовина. Током времена, Млечани су успјели да успоставе своју власт у приморским градовима, а Османско царство 1456. године преузима и тврђаву Медун, посљедње упориште Српске деспотовине у Зети.

Илустрација
ДЕСПОТ СРБИЈЕ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ, ВЕЛИКИ ВИТЕЗ РЕДА ЗМАЈА

Тврђава Ђурђевац

УТВРЂЕЊЕ ЦРНОЈЕВИЋА, ГОСПОДАРА ЗЕТЕ

Илустрација
ЂУРАЋ ЦРНОЈЕВИЋ ГРАДИ УТВРЂЕЊЕ

Ђурађ Ђурашевић Црнојевић је у близини данашњег манастира Стањевићи саградио замак за становање своме сину Стефаници. Име Стефаница добио је због ниског раста. Живео је у замку до 1435. године, када је био приморан да га напусти са посадом и потпуно сруши по условима споразума владара деспота Ђурађа и Млечана. Био је ожењен Маријом, ћерком Ивана Кастриота Скендербега. У замку су му рођени синови Ђурађ и Иван Црнојевић, потоњи господар Црне Горе од 1465. до 1490. године. Испред Ђурђеваца је „Плоча”, гдје су се три кнежевине Побори, Маине и Брајићи окупљали на договоре, да се суде и мире у народним споровима. С друге

стране је велика пећина „Међедница” зазиданог отвора са вратима, у којој је живио неки пустињак у доба Св. Петра Цетињског.

Утврђење Ђурђевац се уздиже на висини око 900м сјеверозападно од Старог града Будве, према Грбљу. Овај историјски простор симболично је уточиште будуће владарске лозе Црнојевића.

Замак који је Ђурађ Ђурашевић Црнојевић подигао сину Стефаници није пружало довољно сигурности од могућих напада, па је Стефаница одлучио да на оближњем тешко приступачном узвишењу подигне камене зидине којима је било могуће прићи само

Илустрација
ПОТПИСИВАЊЕ СМЕДЕРЕВСКОГ МИРОВОГ СПОРАЗУМА

Илустрација
УМЈЕТНИЧКА РЕКОНСТРУКЦИЈА ТВЂАВЕ ЂУРЂЕВАЦ

са сјеверноисточне стране. Тврђава је названа Ђурђевац, највероватније по светитељу или оцу Ђурађу. У тадашњим немирним временима, тврђава је била оспособљена за успјешну одбрану и сигурна одступница из замка за породицу и пратњу.

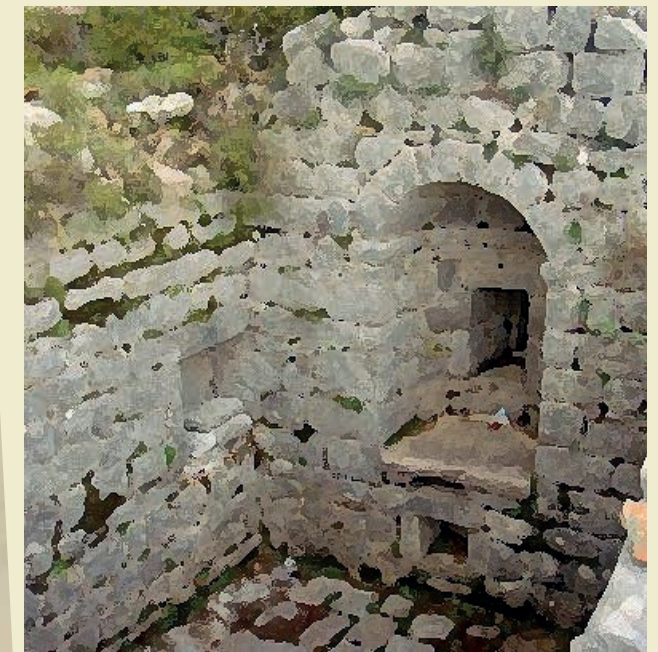
Приближне димензије првобитног фортификационог објекта су око 30х20 метара са кулом. Унутар утврђења на јужној страни налазе се остаци једне мање једнобродне црквице без звоника и иконостаса, која је била саграђена 1425. године, а посвећена је Св. Ђорђу.

Спољне димензије црквице су 5,5 метара у дужини и 3,9 метара у ширини. Будући да дебљина зидова износи око 70 цм, унутрашње димензије Св. Ђорђа су 4,1 метар у дужини (са минијатурним олтарским простором, чија је дубина само 60 цм) и 2,5 метара у ширини. Црквица је саграђена од лијепо обликованог тесаног камена, који је поређан у доста правилне редове.

Са западне стране је улаз, а са источне стране је олтар. С обзиром на то да је црква веома мала, за часну трпезу је служио зидом изграђени доњи дио малене апсиде. Око црквице су многобројне гробнице.

Ђурђевац се први пут помиње у уговору о миру, који је 22. априла 1426. године у Вучитрну закључен између деспота Ђурађа Бранковића и Млетачке републике.

У овом уговору пише: „Исто тако горе поменути господин Ђурађ, у име, као горе, обећава да ће уништити тврђаву звану Ђурђевац (castello chiamato Zorzevez), и на граници Грбља, тј. Которске жупе, коју подиже Стефаница, син Ђурђа Ђураша, и то на такав начин да се од сада па на даље у поменутој тврђави неће моћи становати нити је више обновити”.

Фотографија
ОСТАЦИ ЦРКВИЦЕ УНУТАР УТВРЂЕЊА

Фотографија
СПОМЕНИК ИВАНУ ЦРНОЈЕВИЋУ НА ЦЕТИЊУ

На упорно инсистирање Млечана, замак и тврђава су коначно порушени од стране Црнојевића у складу са Смедеревским споразумом закљученим те године између Млетачке републике и деспота Ђурађа Бранковића. Наредбом деспота да се сруши Ђурђевац успостављен је мир. Када су порушени тврђава и замак, Стефаница Црнојевић се настанио на Соко граду код села Штитара у Љешанској нахији.

У међувремену, династија Црнојевић на зетском подручју ствара Зету као нову обласну државу. Стефаница Црнојевић је био, после пропасти Српске деспотовине 1421. године, први владар Зете под утицајем Млечана из породице Црнојевић. Стефаница је постао владар Зетске области укљонивши своју браћу са политичке сцене. Млечани су га признали за владара, одредили му плату од 500 дуката и посредовали у ослобађању сина Ивана којег је пуних 11 година држао херцег Стефан Косача као таоца. После двије године,

1444. склопио је са Млечанима, Скендербегом и још неколико владара са простора Албаније војни савез звани Лежанска лига. Стефаница се током своје владавине Зетом борио за превласт на овим просторима са другим српским владарима Ђурађем Бранковићем и Стефаном Косачом, Османским царством и Млетачком републиком. Када је Ђурађ Бранковић обновио Деспотовину после крсташког рата, Стефаница је 1448. године поново признао његову власт. Заједно са Ђурађем и Скендербегом напао је млетачке градове Бар и Улцињ, али је Јаков Долфин, гувернер Бара, одио побједу у бици против војске којом је командовао Стефаница. После смрти Стефанице Црнојевића 1465. године господар Зете постаје његов син Иван. Док Отоманска империја разара остатке Српског царства, Иван Црнојевић продаје свој град Конавле Дубровчанима и сели се на Ловћен. Новцем од продаје Конавала, Иван од малог села Цетиња прави пријестоницу будуће црногорске државе. На Цетиње сели и Зетску епископију Светог Саве. За сувладара поставља владика стварајући темеље теократске државе, којом ће више од три вијека владати српски митрополити.

На некадашњем стратешком утврђењу Црнојевића, на Ђурђевцу се сада могу само визуелно назрети грубо оцртани темељи тврђаве која је потпуно срушена као и темељи раније одбрамбене куле (осматрачнице) која је чинила цјелину са осталим објектима. Црквица Св. Ђорђа је обновљена 2017. године.

Илустрација
ГРБ ЦРНОЈЕВИЋА

Илустрација
СТЕФАНИЦА ПАЛИ УТВРЂЕЊЕ ЂУРЂЕВАЦ

Паштровићи су знаменити савез племена који насељавају Паштровску гору у залеђу Будванске ривијере. По својим карактеристикама организације и специфичним историјским околностима у којима су функционисали као заједница, прерасли су у сложенију организациону цјелину поставши готово нација. Од краља Стефана Првовјенчаног 1266. године Паштровићи су добили одобрење за постојање племенског суда. На плажи Дробни пијесак Паштровићи су, окупљени око својих старјешина и каменог округлог стола названог „Сто од правде” или „Банкада”, одувијек рјешавали међусобне спорове и доносили важне одлуке.

У средњем вијеку суочили су се са великим опасностима.

ТВРЂАВЕ ПАШТРОВИЋА

ПИРАТИ И ГУСАРИ МЕДИТЕРАНА

Све до XVI вијека, пиратство на Средоземном мору је било уобичајени поморски занат. Пирати су ризикујући сопствене животе, пљачкали бродове и насеља из користољубља, и били сурово прогањани од власти и војске поморских држава. У XVI вијеку долази до прекретнице и многе државе почињу да сарађују са пиратским капетанима издајући им чак и писмена овлашћења да у њихово име спроводе репресалије, спрјечавају поморски промет конкуренције и заузимају туђе територије у приобалном појасу.

Пирати који су пристали на сарадњу са државама постају ГУСАРИ, и плове под заставом земље од које су ангажовани. Слични ангажман су на копну имали хајдуци, уврштени у регуларне елитне војне јединице империја и називали се хусари, делије и четници. Становници са подручја јужног Јадрана и њихови бродови често су били жртве гусара и пирата, али су се и сами бавили овим опасним занатом, посебно становници Херцег Новог и Улциња. Османска империја у то вријеме улаже велика средства за развој гусарске флоте на сјеверноафричкој обали Алжира и Марока. Из тих подручја су османски гусари током наредна четири вијека, угрожавали пловидбу и градове на Јадранском мору. Нападају Будву, Херцег Нови, острво Свети Ђорђе, Росе, Пераст, Рисан и Котор уз одобравање Порте и султана. Било је и злоупотреба државног овлашћења да би се индивидуалним нападима на хришћанска добра прибавила лична корист.

Илустрација
ПИРАТИ НАПАДАЈУ ТРГОВАЧКЕ БРОДОВЕ НА ЈАДРАНУ

БИТКА НА ГРБАЉСКОМ ПОЉУ

Средином XV вијека, флота османских гусара ушла је у Јадранско море с наміјером да нападне богате градове у Боки. Међутим, усљед снажне олује изнад Будве, флота се нашла у невољи и била је приморана да потражи спас на дну Грбаљског поља у ували Јаз. Усидрене близу обале или насукане на пијесак увале, гусарске галије су остављене под стражом, док је већи дио превезене војске кренуо ка Котору кроз Грбаљско поље.

Чим су Паштровићи чули за напад, окупили су своју војску и кренули у одбрану Котора. На Грбаљском пољу им се придружила и војска из Котора, те је започела велика битка са османским ратницима у којој су Паштровићи и Которани извојевали побједу. Паштровићи су у повратку напали османске галије на плажи Јаз и у краткој борби побили преостале гусаре. Одвезли су галије до увале Дробни пијесак и истоварили ратни плијен

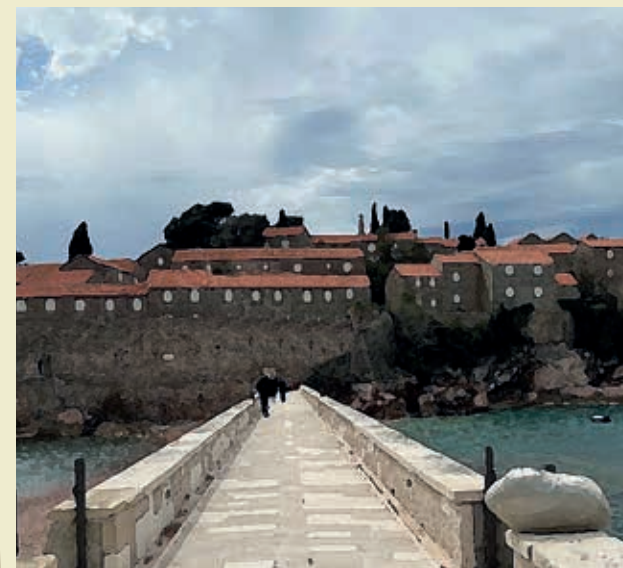

Илустрација
ПАШТРОВСКА БАНКАДА

на мјесту гдје су сидрили своје рибарске чамце и бродове. Због опасности од Османског царства и сукоба са околним владарима који су се борили за превласт на територији Зете, Паштровићи су 1424. године добровољно ушли у састав Млетачке републике уговором на Банкади на Дробном пијеску, који је свечано потврђен у Венецији.

СКЛОНИШТЕ ПАШТРОВИЋА

Након побједе на Грбаљском пољу, Паштровићи на Банкади одлучише да не дијеле ратни плијен већ да саграде град тврђаву на малом каменом острву испод Паштровске планине, као одбрану од пирата и других непријатеља. Острво је спојено необичним спрудом са копном, а зове се „томболо” или „превлака”. Током напада непријатеља тврђава је била склониште за жене, дјецу и старе људе, као и стовариште за чување хране и основних намирница попут брашна, вина, маслиновог уља, меса и меда. Унутар зидина тврђаве изградили су 12 кућа, по једну за свако племе.

Фотографија
ДАНАШЊИ УЛАЗ У УТВРБЕНИ ГРАД ПАШТРОВИЋА СВЕТИ СТЕФАН

Тврђава Свети Стефан

ТВРЂАВА ПОБЈЕДА И СВЕТОГ ЗАШТИТНИКА

Омања, најстарија црква на острву, посвећена је Светом архиђакону Стефану. Саграђена је 1464. године на најузвишенијем дијелу, и по њој је и полуострво добило име. Народ вјерује да Св. Стефан Првомученик штити овај градић од свих невоља.

Убрзо је подигнута и друга црква посвећена Рождеству Пресвете Богородице.

Скупштина Паштровића „Банкада” премјештена је са Дробног пијеска на утврђено острво Свети Стефан. Обично је засиједала на простору испред градске капије недалеко од цркве, на такозваном „Ролину” или „Пјаци”. Ово мјесто одржавања Банкаде

Фотографија
ЦРКВЕ СВ. СТЕФАНА АРХИЂАКОНА НА ОСТРВУ

Илустрација
ИЗГРАДЊА УТВРЂЕНОГ ГРАДА НА СВЕТОМ СТЕФАНУ

временом је добило назив „Мјесто од правде” и ту су се рјешавали неспоразуми Паштровића све до 1929. године. Данас се камени сто Банкаде налази у манастиру Прасквица.

Због свог повољног положаја у вријеме Млетачке републике, утврђење Свети Стефан је постало најзначајнији трговачки и саобраћајни центар Паштровића. Имало је велики стратегијски и трговачки значај за цијелу Будванску ривијеру, посебно у трговини са Венецијом. Нажалост, утврђење је током XVI и XVII вијека, усљед сталних сукоба Млетачке републике са Османском империјом, често нападано и рушено.

Илустрација
ПЛАЦА НА ОБАЛАМА СВЕТОГ СТЕФАНА

Фотографија
УЛИЦА УНУТАР ЗИДИНА УТВРЂЕЊА СВ. СТЕФАН

Ранији напади непријатеља и дејство природе, оштетили су светостефанско утврђење у које су Паштровићи још 1500. године „...у тешким и несигурним ратним годинама склањали породице...”. Осим у тврђаву Свети Стефан, Паштровићи су се, пред налетима непријатеља, склањали и у посебне куће, а понекад и на сусједна острва. Улога тврђаве Свети Стефан порасла је, када су Млечани у Кипарском рату 1571. године изгубили Бар, Улцињ и Спич. Том приликом Османлије су минирали зидине Светог Стефана и запалили објекте. Да би се обезбиједили од напада гусара и пирата из правца Улциња, паштровски кнез Андриолиа тражио је од Млетачке републике да помогне у обнављању и ојачавању зидина, приложивши као подстицај за поправку својих 80 дуката. На молбу браће Бечић и подршке которског провидура, млетачки Сенат је одобрио подршку и наредио шибенском кнезу да хитно пошаље 200 дуката Паштровићима ради поправке тврђаве. Радове су извели зидари из Котора, стручњаци за

градњу утврђења. На самом улазу у град-тврђаву 1693. године Паштровићи подижу трећу, најмању цркву на острву које је уским насипом спојено са копном, и посвећују је Преображењу Господњем. Изнад улазних врата остали су трагови некадашњег живописа.

Пропашћу Млетачке републике и Наполеона, Аустрија заузима Боку и Далмацију.

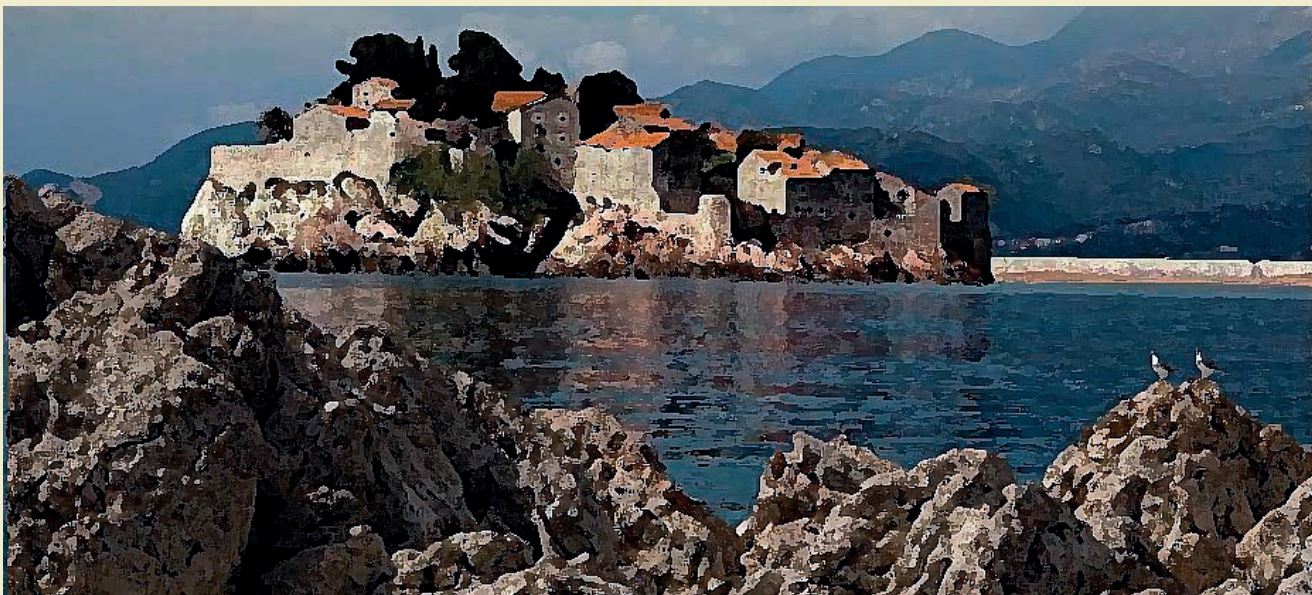
ВЛАСТ АУСТРИЈСКОГ ЦАРСТВА

Свети Стефан је у војним плановима Аустрије сматран утврђењем према Османској империји. Капетан аустријских инжењеријских јединица Кабога 1819. године процјењује да „... треба запосјести тврђаву Будве и Светог Стефана, које с флотилом могу да преузму одбрану обале. Ради тога Свети Стефан треба пажљиво поправити...”, а пуковник Дустиниани већ 1822. године каже да је Свети Стефан „... добрим зидом опасана хридина и од природе тако осигурана, да су сувишни трошкови за њено утврђивање”.

Илустрација
АУСТРИЈАНЦИ ПРЕУЗИМАЈУ ТВРЂАВУ СВЕТИ СТЕФАН

Фотографија
ПОГЛЕД НА СВЕТИ СТЕФАН СА ОСТРВА ГОЛУБИЊ

Аустроугари су у тврђави поставили касарну са магацинима муниције и хране и двије обалске батерије као посаду. Град је доживио значајан развој и имао 400 становника у 100 кућа, и подигнуте три цркве. Паштровићи 1885. године, на само метар удаљености од најстарије цркве Св. Стефана, подижу четврту и највећу цркву острва, посвећену Преносу моштију Светог Стефана. Иконостас је 1906. године радио Марко Крстов Грегловић из Петровца.

Почетком XX вијека и открићем пароброда, острво Свети Стефан нагло је изгубило своју економску моћ и политички значај. Становници су га напустили, а многи су отишли у рат или емигрирали у Америку. Године 1912. на острву је било само 150 становника. Краљица Марија Карађорђевић 1938. године купује малу цркву Рождества Богородице и тражи од Синода Српске православне цркве да се преименује у славу руског свеца Александра Невског, којем се молила. Тако је црква добила ново име 1939. године. До 1954. године број становника на острву опао

је на свега 20 људи. Тада је одлуком власти Социјалистичке Републике Црне Горе преостало становништво исељено са острва на обалу и почела је адаптација напуштених и истрошених кућа на острву. Многим становницима је одузета имовина бесправно и без надокнаде. Тврђава је претворена у јединствени град-хотел који је постао најатрактивнији и најлуксузнији хотелски комплекс на Медитерану. Приликом адаптације, куће су задржале свој аутентични изглед споља, док је унутрашњост уређена и претворена у луксузне апартмане.

Власт 1959. године конфискује цркву Александра Невског, као и осталу целокупну имовину Карађорђевића на Ривијери. За потребе изградње нове хотелске терасе и коцкарнице на острву дјелимично је срушен кров и звоник цркве, и она је остала затрпана у оквиру коцкарнице уз негодовање свештеника и народа. Иконостас цркве је ипак сачуван и пренесен у црквицу Светог Стефана. Црква је захваљујући сарадњи са власницима хотела ископана и обновљена 2016. године.

Илустрована мапа
ДАНАШЊЕ ПОЗИЦИЈЕ НА ОСТРВУ СВЕТИ СТЕФАН

МОРЕЈСКИ РАТ И СЕОБА СРБА

Послије пораза Османског царства под Бечом, покренут је Морејски рат - оружани сукоб између Млетачке републике, Аустрије, Пољске, Русије и Француске против Османског царства. Почео је 1684. године и трајао наредних петнаест година. Рат је захватио шири простор Далмације па све до Егејског мора, а главни ратни поход био је млетачко освајање Морејског (Пелопонеског) полуострва на југу данашње Грчке. Након освајања Београда, царска Аустријска војска продире све до Косова уз помоћ Срба под патријархом Арсенијем Црнојевићем. Међутим, због изненадног напада Француза на Аустрију војска се повлачи а са њом и велики број Срба који су се населили у јужној Угарској и Срему. Султан Сулејман III ће повратити изгубљене територије али бива поражен. Побједом „Свете лиге” је ослобођен велики дио средње Европе а Млетачка република је накратко значајно проширила своју територију. Двадесетак година касније, Османлије преокрећу ситуацију у своју корист. Рат се у Далмацији водио уз подршку бокељских устаника.

Илустрација
ВЕЛИКА СЕОБА СРБА ПРЕДВОЂЕНА ПАТРИЈАРХОМ АРСЕНИЈЕМ ЦРНОЈЕВИЋЕМ

Кула Бошковића

ЗВЈЕЗДАНО НЕБО СЛОБОДЕ

Кула Бошковића изграђена је 1650. године на падини Паштровске горе у Буљарици и припадала је братству Бошковића које је ту живјело. Страни списи повезују знаменитог астронома Руђера Бошковића за подизање „Звјездарнице” на њој. Представљала је гранично утврђење на тремеђи Млетачке републике, Турске и Црне Горе. Недалеко од куле налази се засеок Кањоши, и у њему по легенди родна кућа највећег паштровског јунака из приповјетке Стефана Митрова Љубише - Кањоша Мацедоновића.

По народном предању, Бошковићи из Буљарице су у сродству са Бошковићима из Бјелопавлића, потомцима витеза цара Душана, војводе Јована

Илустрација
ВОЈВОДА ЈОВАН ПИШЕ ПРАВИЛА ЗАКОНА

Илустрација
НАПАД ОСМАНЛИЈА НА КУЛУ БОШКОВИЋА

(који је имао синове Николу и Бијелога Павла) који је управљао Албанским војводством. Склањајући се од Османлија, тројица Бошковића настанила су се у Буљарици. Са собом су донијели и „Лекин законик” (Правила закона војводе Јована - Canon Lex Dux Ivan - Kanun Lekë Dukagjinit), који се данас налази у Дубровнику. Ради заштите породице, направили су одбрамбену кулу на два спрата и оспособили је за одбрану.

У вријеме Морејског рата 1685. године, из Бошковића куле је одбијен напад османских освајача. У борби је рањен и скадарски санџак-бег Сулејман-ага Мали који је командовао војском.

Илустрација
БРАЋА БОШКОВИЋИ ПРЕД КУЛОМ

Илустрација
ОДБРАНА КУЛЕ БОШКОВИЋА

Још крвавија борба, када је око куле Бошковића погинуло двадесет седам османлијских нападача, одиграла се сто година касније. Тада је у походу на Паштровиће Махмут-паша Бушатлија напао кулу и запалио је.

ЗВЈЕЗДАНА КУЛА

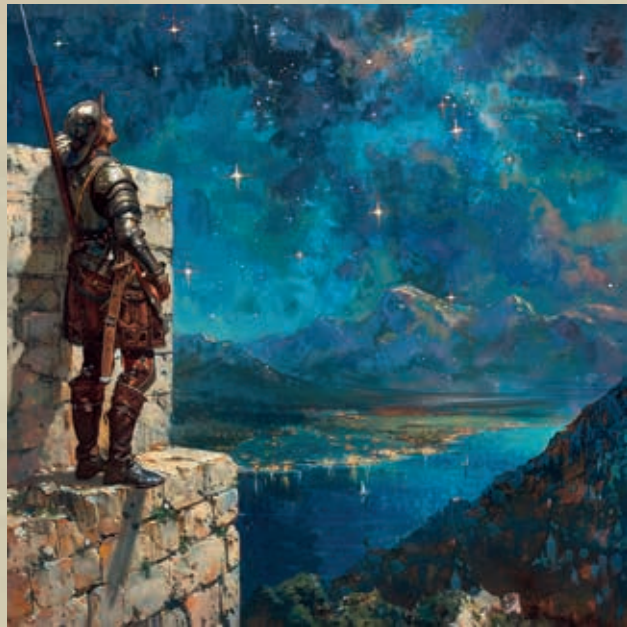
О њеној даљој судбини оставио је сликовит запис дон Антун Којовић, будвански писац и хроничар. Кула Бошковића се, у многим старим публикацијама, доводи у везу са Руђером Бошковићем.

Први писани податак о кули је објављен у „Грлици“, црногорском календару за 1838. годину, а у фусноти је написано: „Петар Бошковић Дубровчанин, рођен 1711, а умро 1787. године, који је превео Чида и неколико Овидијевих пјесама, био је славан математик”.

Године 1849. у „Сербско-далматинском магазину”, који је излазио у Задру пише: „Бошковићева кула,

сада запуштена и опала, носи своје име од познатог астронома Бошковића Дубровчанина, који је из ње често пута, а највише 1750. у небо гледао и потребне мјере узимао. Мјесто ово гдје се Бошковићева кула налази зове се тремеђе, јер се овдје дијеле границе царства Аустријског, Албаније, Турске и Црне Горе”.

У књизи *Führer durch Dalmatien*, издатој у Бечу 1899. године у фусноти везаној за име куле пише „Nach dem Ragusäer R. Bošković so benannt”...

Илустрација
ЗВЈЕЗДАНО НЕБО НАД БУДВАНСКОМ РИВИЈЕРОМ

Илустрација
РУЂЕР БОШКОВИЋ ПОСМАТРА ЗВЈЕЗДЕ ИЗ КУЛЕ

Некада на мјесту данашњег Петровца на Мору постојало је насеље Ластва, које су Римљани колонизовали још у I вијеку. Остаци римског насеља виле Рустике свједоче о бурној прошлости овог подручја и његовој важности као поморског центра. Током владавине Млетачке републике на подручју Будве и Петровца у XVI вијеку, Млечани су уз дозволу Банкаде, паштровског система самоуправе, изградили утврђење Кастело и карантин Лазарет.

ТВРЂАВА МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

ТВРЂАВЕ САВЕЗНИШТВА И ЗАШТИТЕ

Да би се одржала моћ Млетачке републике у XVI и XVII вијеку била је неопходна добра организација одбране копнених граница на сјеверозападу од других европских сила (Stato da Terra), као и заштита поморских путева и лука од Јадранског мора до Леванта (Stato da Mar). Одбрана се простирала на више од 1000 км између регије Ломбард у Италији и на западној обали Јадрана, која захвата и простор Боке.

Развој локалних села у Боки и будванском залеђу привукао је пажњу поморских пљачкаша. У току неколико деценија XV вијека, многа села на данашњем Црногорском приморју су претрпјела похаре пљачкаша који су ноћу са мора продирали дубоко у села и отимали највредније ствари од мјештана. Када су повећане опасности од напада османских освајача и све агресивнијих пирата, Млетачка република је закључила да је неопходно у приобаљу јужног Јадрана поправити стара утврђења неких градова и направити нова, и тиме онемогућити Османлије да их окупирају или пљачкају. Одмах су предузели низ активности да би утврдили Петровац и обновили утврђења Будве, Светог Стефана и тврђаву Спич (у народу звана Хај-Нехај). Спич је била важна тврђава за одбрану и налазила се на изванредном положају изнад пута, између Петровца и Бара. Тадашњи војни стратежи сматрали су да се у случају пада ове тврђаве неће моћи одбрани Бар, Будва и Улцињ. Обновљени систем тврђава јужног Јадрана умањио је број напада на бродове и обална мјеста овог краја. Послије пропасти Млетачке републике, тврђаве су преуредили и користили Аустријанци.

Илустрација
БУДВАНИ СЕ ДОГОВАРАЈУ СА МЛЕЧАНИМА ОКО САВЕЗНИШТВА

Тврђава Кастел Ластва

ТВРЂАВА ПОБЈЕДА И СВЕТОГ ЗАШТИТНИКА

Утврђење Кастело су подигли Млечани на једној стијени у Ластви, са циљем да постане јако упориште одбране од напада са мора. Мјештани су га звали „Кастео”. Кастело је био висока кула са помоћним објектима, озидана на данашњој горњој тераси Лазарета. Са врха Кастела, пружао се поглед на читав залив и оближња насеља дуж обале. Ова стратешка локација омогућавала је Млечанима да усмјере топове према бродовима пљачкаша, чиме су ојачали своју одбрану. У непосредној близини топа, на сјеверном зиду доњег објекта Кастела постојао је viseћи гвоздени мост (леваица), који се у ноћи дизао у вис. Тврђава је била од велике помоћи у заштити насеља.

Илустрација
КАШТЕЛАН НА КУЛИ ЛАСТВА КАСТЕЛО

Подруми унутар ње користили су се као складишта оружја, вина и маслиновог уља, што је било од велике важности за преживљавање и опстанак млетачких војника.

Унутар утврђења Кастел Ластве смјештен је стални гарнизон млетачке војске којом је командовао капетан, „каштелан” из угледне петровачке породице Медин. Медини су поријеклом Португалци, племићи и витезови у служби цара Душана, који су остали у Паштровићима после слома царства. Током историје, број војника и капетана се мијењао. До 1657. године, у Кастелу је било пет војника са једним капетаном и од те године број се повећао на двадесет.

На почетку XVII вијека, избио је сукоб између породице Кашћелан, потомака Медина који су наслиједили Кастело, и осталих припадника породице Медин. Након сукоба, одлукама генералних провидура из 1724. и 1736. године, породица Кашћелан је имала привилегију да живи у Кастелу све до пада Млетачке републике 1797. године.

Лазарет је био дио утврђеног комплекса на стјеновитом рту на сјеверу петровачког залива. Подигнут је крајем XVIII вијека као типични дио млетачких утврђења. Састоји се од четири међусобно повезана двоспратна објекта опремљена цистјернама за кишницу и платформом за неколико топова. Саграђен је од природних материјала. Зидови су од локалног ружичастог камена, грађа је од црног бора, а оквири прозора и врата су од камена са острва Корчуле.

Илустрација
КУЛА У ЛАСТВИ (ДАНАС ПЕТРОВЦУ), КАСТЕЛ ЛАСТВА

Фотографија

ОСТАЦИ ПЕТРОВАЧКОГ КАШТЕЛА (КАСТЕЛО, КАСТИО, КАШТЕЛ)

Приликом доласка бродова из правца Леванта, путници би у Лазарету издржали карантин. Бродови су за то вријеме чекали путнике усидрени код острва Свети Никола поред Будве.

КАРАНТИН или КОНТУМАЦ је једна од епидемиолошких мјера. Путем изолације обољелих особа или оних за које се сумња да су обољели од неке заразне болести, спрјечава се ширење заразних болести међу здравима. Карантин је уједно и назив за мјесто на ком се врши изолација.

АУСТРИЈАНЦИ ПРЕУЗИМАЈУ УТВРЂЕЊЕ

Послије пропасти Млетачке републике у XIX вијеку, аустријска управа је прилагодила изглед и намјену утврђења својим потребама. Кулу Кастело срушили су Аустријанци као непотребну и на њеном мјесту направили терасу. Топ који су некад Млечани користили поставили су на доње

утврђење и окренули према истоку и Црној Гори. У Кастел Ластви имали су једну чету стајаће војске. Лазарет им је служио као магацин и канцеларија. У засебном објекту у западном дијелу Лазарета посматрано с копна, војска је имала своју кухињу или - како мјештани кажу - војну кужину. Заслугом Стефана М. Љубише 1880. године направљено је и уређено пристаниште које се својим западним дијелом наслања на стијене са којих се дижу Кастело и Лазарет.

Ослобођењем Ластве од аустроугарских окупатора 1918. године, Ластва је једногласном одлуком назвала свој град по српском краљу Петру ослободиоцу - Петровац, а тврђава је привремено задржала статус војног објекта. Данас су видљиви само ниски остаци Кастела и тераса, а Лазарет је у употреби као дио хотелског комплекса.

Фотографија

ЛАЗАРЕТ У ПЕТРОВЦУ

Илустрација
ПУТНИЦИ ЧЕКАЈУ УКРЦАВАЊЕ ПОСЛИЈЕ КАРАНТИНА

Аустрија је владала простором Боке 104 године у два наврата, најприје као Аустријско царство (1797-1805. и 1814-1867) а затим као Аустроугарско царство (1867-1918).

СИСТЕМ ТВРЂАВА

Одмах по доласку у Боку, Аустријанци су организовали посаду за контролу границе, јер је ово подручје било од великог стратешког значаја - тачка на којој су се спајале аустроугарска, црногорска и до 1878. године отоманска граница. Аустријанци су утврдили Боку системом тврђава „ПОЈАСНА ТВРЂАВА БОКА КОТОРСКА” дуж планинских превоја, брда и обале, и повезали их путевима са градовима, лукама и пристаништима. Доста се радило на путевима ка унутрашњости због ратних амбиција Аустроугарске пред Велики рат. Повезали су готово сва насељена мјеста дуж обале, на тешко приступачном и каменитом терену. Уз мању дораду и унапрјеђења, путеви из тог периода су и данас у употреби.

Систем тврђава се простирао од Херцег Новог до Петровца и био је организован кроз три сектора са сједиштима у Херцег Новом, Кривошијама и Тивту. У Котору је у згради команде ратне луке Бока смјештена окупаторска управа војске задужена за изградњу фортификација и инфраструктуре „Geniedirektion”. Систем тврђава је изграђен у вријеме када није постојала радио-комуникација и све тврђаве су постављене тако да су међусобно видљиве.

Овај оптички систем комуникације је био изузетно поуздан и ефикасан, тако да је информација из тиватског Арсенала до утврђења на Драгаљу, линијом Арсенал - тврђава Мажина - Врмац - Враново брдо - Гркавац - Гребен - Јанков врх изнад Драгаља, стизала на одредиште за само 3 минута. То је омогућавало војним снагама да координирају и синхронизују своје активности. Систем комуникација је одржавало специјално пољско сигнално одјељење.

Вода је увијек неопходна, и унутар тврђава су постојали објекти за скупљање кишнице. Киша се скупљала олуцима са кровова тврђаве, или се за то посебно припремала природна површина, поплочавањем керамичким или каменим плочама. Око 200 таквих објеката и данас постоји и готово сви су функционални.

АУСТРИЈСКИ СИСТЕМ ТВРЂАВА

БОКЕЉСКЕ БУНЕ

Аустријски двор је наметао законе Бокелјима чак и у обичајним правима око рођења, сахрана и вјенчавања, и тако провоцирао многобројне буне. Највећи устанак је избио 1869. године када је бечки двор наредио општу регрутацију и тиме прекршио договор о поштовању традиционалних повластица Бокелја о обећаном ослобођењу од војне обавезе. Почео је народни устанак у Кривошијама који је убрзо захватио готово цијелу Боку. На оружје се дижу Грбљани, Побори, Маини, Брајићи и преузимају простор од Будве до Тројице изнад Котора, а у побуну учествују и жене. Аустрија је одмах мобилисала јаке копнене и поморске снаге, више од 26.000 војника, под командом генерала Вагнера и напала Грбљане.

Свирепост казних експедиција била је тако застрашујућа да је изазвало згражавање и јавности у Европи. О злочинима Аустријске војске Лазар Томановић је писао: „Ако је свачија човјечанска душа ужасом одбјежавала и од саме помисли на вјешала, што их бјеше подигао Митхад-паша у Рушчуку, Осман-паша у Сарајеву, и Омер-паша у Канеји, што да чини србска душа кад погледа на вјешала што их подиже барон Вагнер, оличени и Митхад, и Омер, и Осман-паша на сред Котора"! Једна од констатација Стефана Митрова Љубишегласи овако: „Била је просута и разнесена богата љетнина вина, уља, ракије и жита. Било је опљачкано и порушено 27 цркви, изгорена 3 манастира, разорене 4 куће парохијалне и свето посуђе продавало се са свјетским покућством на будванским и которским улицама у безцењу.

Тијела убијених била су ископана послије 10 и 14 дана, раздерана од паса и трула. Двије тисуће дјеце, жена и стараца, гладно и голо, јадикује и данас на студеном пепелу својих оголелина”.

Илустрација
БОКЕЉИ ПОДИЖУ УСТАНАК ПРОТИВ УГЊЕТАВАЊА

Устанак је трајао годину дана. Након казних експедиција, вјешања и стријељања, 1870. године закључен је мир који је уважио захтјеве Бокеља. Проглашена је општа амнестија, надокнађена учињена штета и цар је обећао Бокељима да их више неће узимати у војску. Великих заслуга за успостављање мира има и Стефан Митров Љубиша који је у аустријском парламенту откривао истине о злочинима током Бокељског устанка. Бокељски устанак је нашао одјека, инспирисао многе књижевнике у цијелом региону и остао заувјек у поезији великих српских пјесника Ђуре Јакшића и Лазе Костића. Под дубоким утиском херојске борбе Бокеља против надмоћне аустријске силе, Ђура Јакшић је написао пјесму „Стража” којом је подигао трајан споменик једној храброј Бокељки. Исте године Лаза Костић је испјевао једну од најљепших родољубивих пјесама цјелокупне српске поезије „Јадрански Прометеј”.

...

На ладне груди стене прикован,
Прометеј српски пригрливши кам
На распетију мре вековиту.
Какав је гре те вечно шњега мре?

Нек рече Сила, нека каже Власт:
„Какав је гре? - Што теде све да сме!
„Слободу теде, теде сунчев жар:
„А сву слободу за се треба цар”!
Слободу зар? Зар сунчев теде жар?

...

Неколико година после устанка, 1875. године, царски брод „Мирамар” стигао је у Кастил Ластву (Петровац). Након дочека у Ластви, аустроугарски цар Франц Јозеф I је са пратњом обишао тврђаве: Пресеку, Копач, Стањевић, Космач, Јаз и Будву.

Тврђава Космач

ТВРЂАВА ОКУПАЦИЈЕ И ТЕРОРА

У склопу комплексног система „ПОЈАСНА ТВРЂАВА БОКА КОТОРСКА” у близини села Брајићи, Аустријанци су 1840. године подигли утврђење на врху брда Космач. Тврђава је на надморској висини преко 800 метара имала визуелну и техничку контролу пута између Будве на приморју и Цетиња, тадашње пријестонице Црне Горе. У тврђави је био смјештен гарнизон аустријских трупа све до пада Царства 1918. године.

Космач је најјужнија тврђава у Аустроугарској империји. Чувала је јужни крај границе између Царства и Црне Горе. Рађена у више фаза. Одмах после разграничења са Црном Гором 1860. године, Аустрија на Космачу гради баракe и полагаје за једну батерију.

Илустрација
СИСТЕМ ПРЕНОШЕЊА СИГНАЛА ОГЛЕДАЛИМА СА ТВРЂАВА

Илустрација
СЕЉАК И РАТНИК ИЗ БРАЈИЋА

Убрзо од кречњака, допремљеног из локалних каменолома, гради модерну троспратну касарну која се пружала у правцу сјевер-југ. Средишњи полукружни торањ окренут је према западу и према мору, а на тврђави су правоугаони прозори са великим лучним отворима окренутим према залеђу. Позиција и облик тврђаве омогућавала је војницима преглед окружења у осам смјерова. Космач је био у директној визуелној вези са Будвом.

У то вријеме касарна има посаду од 250 војника и 6 официра. Војници су били различитих специјалности, највише је било пјешадинаца, затим артиљераца

Илустрација
АУСТРИЈСКИ АРТИЉЕРИЈСКИ ОФИЦИРИ НА КОСМАЧУ

који су опслуживали топове од 240 мм којим је тврђава била наоружана, затим инжењерци који су одржавали утврђење и везисти, сигналисти за пренос порука дуж система тврђава и други.

Са горње стране утврђења, према граници Црне Горе, било је пространо и утврђено двориште са капијом и покретним мостом којим се из дворишта приступало касарни. У дворишном простору су биле оставе, штале и два капонира којим су могли да штите бокове утврђења. Предњи дио и бокови имали су бране за топове, али је главно мјесто за артиљерију било на врху тврђаве. Систем за прикупљање кишнице у центру дворишта био је од великог значаја у водоснабдијевању војске. У самој згради направљени су простори за офицере и војнике, магацин, складиште муниције, кухиња, тоалети, болесничке собе. Још једна цистјерна је била у самом објекту.

Стара гравура
БОКЕЉИ У ЗАСЈЕДИ ТОКОМ БУНЕ

Кров није био покривен, али је била постављена дрвена кровна решетка уколико би било неопходно покрити га у хитним случајевима. Због изложености тврђаве громовима на врху Космача, на њој је постављено шест громобрана висине 4 м. Тврђава Космач 1909. године добија свој коначан изглед.

У Бокељском устанку 1869. године око тврђаве Космач вођене су борбе између устаника и Аустроугарске војске. На почетку устанка ту је долазило само до мањих окршаја. Тврђаву, која је била добро утврђено упориште, са јаком посадом и артиљеријом напали су Брајићи, чији су домови били изложени директном дејству артиљерије са Космача која је тукла брајићака села и рушила им куће. Обзиром на искуство из претходних устанака, и на чињеницу да са јужне стране нема прилаза а сјеверна страна је брисани простор испред тврђаве, одлучили су се на опсаду умјесто фронталног напада. Бокељски устаници су истовремено здруженим снагама напали утврђени град Будву.

Илустрација
БРАЈИЋИ ВОДЕ ЗАРОБЉЕНОГ АУСТРИЈСКОГ ПОРУЧНИКА

Фотографија
СПОМЕН - ПЛОЧА ВУКАЛЕВОГ ПОДВИГА

Док је тврђава Космач била под опсадом Брајића, командант тврђаве Фридрих Мерц је непромишљено изашао са групом у извиђање. Убио га је устаник из Брајића Вукале Перов Стојановић и данас се у близини тврђаве налази спомен-плоча Вукалеовом подвигу. Том приликом заробљен је и аустријски потпоручник Масарек који је са два војника покушао да се пробије до тврђаве. Устаници су довели заробљеног потпоручника пред Космач, и он је савјетовао војницима да се предају, а да ће се са њима поступити као и са посадом Стањевића. Међутим, привремени заповједник Космача отворио је ватру на устанике и они су се повукли заједно са својим заробљеником.

Пред Први свјетски рат тврђава је била наоружана са пјешадијским наоружањем и 16 митраљеза. Од артиљеријског наоружања имала је 6 топова калибра 90мм, 2 топа калибра 150мм, и 2 тешка митраљеза калибра 8мм. Посљедња аустроугарска посада тврђаве била је чета 2/91 под командом капетана

Крона, која је послје избијања Првог светског рата 1914. године утврђење, по наређењу, дигла у ваздух и повукла се са подручја Будве. Минирање је за посљедицу имало то да је тврђава постала неупотребљива за било какву системску намјену, а мјештани су камен и други грађевински материјал односили са рушевине ради својих потреба, што је додатно нарушило конструкцију утврђења.

Током Другог свјетског рата на простору око тврђаве водиле су се борбе. Рушевине су италијански окупатори користили као утврђени војни положај, што је додатно оштетило тврђаву.

Тврђава је проглашена непокретним спомеником културе 1964. године. Већина оштећења на преосталој конструкцији узрокована је земљотресом 1979. године. Зграда је сада напуштена и у рушевном је стању.

Фотографија
РУШЕВИНЕ ТВРЂАВЕ КОСМАЧ ДАНАС

Батерија Јаз (Могрен)

ТВРЂАВА ОКУПАЦИЈЕ И ТЕРОРА

Илустрација
АУСТРИЈСКИ ВОЈНИЦИ НА ОБАЛАМА БУДВАНСКЕ РИВИЈЕРЕ

Тврђава Могрен је позната и као батерија Јаз. Подигнута је 1860. године на рту Могрен, на обронку заштићеног брда Спас и надморској висини од 110 метара. Простире се на површини од око 6000 м².

Тврђава Могрен била је касарна, утврђени објект и војно упориште аустроугарске војске. Висока литица чува стратешку позицију тврђаве према мору. Зидине тврђаве се протежу у правцу сјеверозапад-југоисток према копну. На њима су урађене парапете (италијански: parapetto), зидна ограда која је служила као грудобран, и дефинисани артиљеријски положаји.

У оквиру дворишног зида налазиле су се двије полукружне осматрачнице. У објекту постоје два већа простора, касарна у центру тврђаве и барутни магацин. Помоћне објекте чини неколико мањих артиљеријских платоа различитих величина, неке изнад, а неке испод површине земље и потичу из различитих временских периода. Дубоки ров је окруживао утврђење. Сврха постојања тврђаве/батерије била је да ватром својих 5 топова наноси губитке противничким бродовима и спрјечава искрцавање непријатељских снага у увалама Јаз и Могрен, као и да блокира пролаз ка будванском заливу између острва Свети Никола и Могрена.

Тврђава је била важна упоришна тачка током свих борбених дејстава у ратовима који су долазили. У устанку Бокеља 1869. године са положаја ове батерије отворана је ватра на устанике из Побора, Маина и Брајића. Послије ослобођења Боке од аустроугарске власти неки дјелови утврђења Могрен су дограђивани и модификовани за потребе војске краљевине СХС и Југославије.

Тунели утврђења су коришћени и током Другог свјетског рата као складишта за наоружање и муницију, а одређене дјелове утврђења је дозидала и армија Социјалистичке Југославије за потребе својих активности. Тешко оштећена у земљотресу 1979. године и запуштена, тврђава Могрен је тренутно у процесу обнове.

Фотографија
УТВРЂЕЊЕ ЈАЗ ЧЕКА РЕКОНСТРУКЦИЈУ И НОВУ НАМЈЕНУ

Срушена утврђења

ТВРЂАВА ОКУПАЦИЈЕ И ТЕРОРА

На простору Будванске ривијере некадашње границе Млетачке републике према Отоманском царству су се поклапале са границама између Аустријске империје и Краљевине Црне Горе. Током утврђивања границе, Аустријанци су направили још пет утврђења око Будве.

Данас само могу да се наслуте под рушевинама. Тврђаве Копач, Пресјека и Свети Спиридон су 1838. године подигнуте као дио одбрамбене зоне „Будва”. Заједничким дејством војне посаде тврђаве су контролисале границу империје и спрјечавале могући напад Црногораца према Петровцу из правца Црмнице и Скадра.

Илустрација
СИСТЕМ АУСТРИЈСКИХ ТВРЂАВА

Илустрација
ТВРЂАВА КОПАЧ

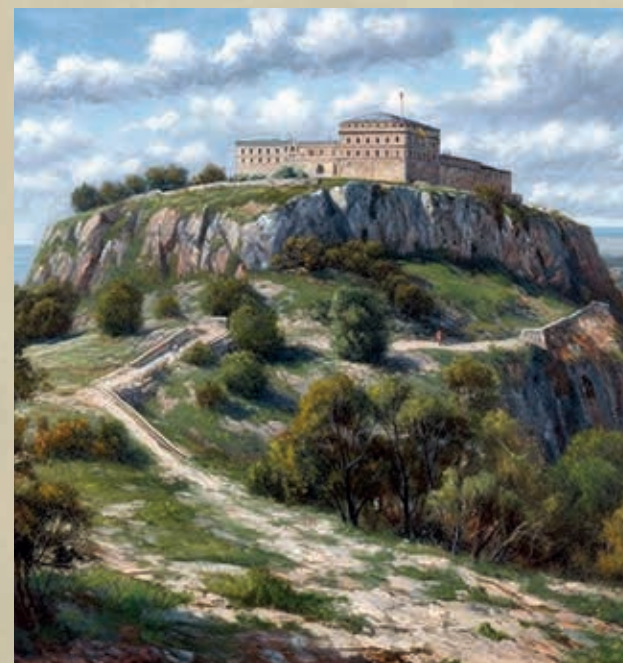
ТВРЂАВА КОПАЧ

Тврђава Копач је подигнута на истоименом врху, на око 700 м надморске висине и доминира простором Буљарице. Аустроугарска власт је са овог узвишења контролисала прилазне путеве. Унутар некадашњег утврђења је постојала касарна са војском која је патролама обилазила околину и водила рачуна да спријечи честе упаде Црногораца на окупирану територију. Пред повлачење трупа са простора Боке, Аустроугари су уништили тврђаву. Сачувани су остаци једноспратне утврђене касарне, а камена цистерна за воду је још функционална. Од тврђаве до главног пута води макадамски пут.

ТВРЂАВА СВЕТИ СПИРИДОН

Тврђава је имала намјену да спријечи напад и контролише правце из Црмнице ка Светом Стефану и Будви. Доласком на обале Будванске ривијере, аустроугарска власт тражила је погодно мјесто за контролу овог важног правца могућег продора Црногорске војске. Испоставило се да је најповољнија позиција на узвишењу гдје се налазила подигнута црква Паштровића. Одлучна да баш на том мјесту подигне утврђење, а не желећи да испровоцира сукоб са становништвом, војна делегација се упустила у преговоре са племенским главешинама.

Након засједања Банкаде, Паштровићи су пристали да војска подигне мало војно утврђење, под условом да постојећа црква буде пресељена на оближњу лијепу локацију у близини. Црква је изграђена у периоду од 1902. до 1906. године.

Илустрација
РЕКОНСТРУКЦИЈА ТВРЂАВЕ СВЕТИ СПИРИДОН

Илустрација
ВЛАДИКА ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ ИСПРЕД
МАНАСТИРА СТАЊЕВИЋИ

ТВРЂАВА СТАЊЕВИЋИ

Владика Петар II Петровић Његош продао је 1839. године манастир Стањевићи са имањем Аустрији за 17000 форинти у сребру. Од тог новца подигнути су на Цетињу Биљарда и владичански двор. Одмах по откуп, Аустрија је запосјела манастир и између 1860. и 1866. године преправила га у јако утврђење.

Тврђава је нападнута од стране устаника из Побора, Брајића и Маина у октобру 1869. године, када је посаду Стањевића чинило 3 официра, 33 војника и 12 артиљераца. Том приликом погинуо је командант тврђаве поручник Weis са још два официра који су сахрањени на гробљу Св. Недјеље, а заробљену посаду устаници су спровели до Будве и предали аустријским војним властима. Паштровићи су током устанка утврђење дигли у ваздух. Аустријанци су касније обновили тврђаву и наоружали је са три топа, пјешадијским и митраљеским наоружањем.

ТВРЂАВА ПРЕСЈЕКА

Тврђава Пресјека је грађена на истоименом планинском превоју, на 700 метара изнад града Ластве (данас Петровца). Пресјека је била утврђена касарна великог капацитета за смјештај војне посаде, са троспратном зградом.

Куфин (на њемачком „сopfпne”) значи „граница” и то је поријекло овог топонима на превоју Пресјека, са које се види панорама Скадарског језера. Куфин је и назив стазе која се протеже дуж некадашњих граница Аустроугарске империје, Млетачке републике, Отоманске империје и Краљевине Црне Горе. На тремеђи су остаци тврђаве.

Оштра стијена „Коса плоча” са које се види приобаље Буљарице добила је назив по спомен-плочи која је уклесана у њу, у помен посјете аустроугарског цара Франца Јозефа I 1875. године.

Илустрација
РЕКОНСТРУКЦИЈА ТВРЂАВЕ ПРЕСЈЕКА

Фотографија:
СПОМЕН-ПЛОЧА НА ПОСЈЕТУ АУСТРИЈСКОГ ЦАРА КОД ПРЕСЈЕКА

БАТЕРИЈА ЗАВАЛА

Изграђена је 1860. године и представљала је стратешку одбрамбену тачку Будве. Њена улога била је од суштинског значаја за заштиту Будве, оближњих плажа и Бечића од напада са територије Црне Горе и мора. Позиција тврђаве омогућавала је изванредан преглед околног простора и обале Будванске ривијере. Имала је јаку војну посаду са артиљеријским одјељењима и магацинима муниције.

Са стратешког мјеста батерија је могла да дејствује против непријатељских бродова и спријечи њихово приближавање обали, искрцавање посаде на плажама Будве и Бечића, а затим могући пробој у сусрет снагама из Црне Горе. Наоружана је била са више од пет топова. Преуређена је 1882. године.

Данас представља изузетно важан историјски споменик побједи добровољаца из Боке у Српској војсци 1918. године.

Илустрација
АУСТРОУГАРСКИ ВОЈНИЦИ НА УТВРЂЕЊУ ЗАВАЛА У НОВИМ УНИФОРМАМА

Стари град Будва постоји вјековима на истом мјесту. Број становника града није прелазио преко 1000, а границе утврђеног града се нису мијењале неколико стотина година. На овом простору смјењивале су се различите цивилизације, и свака од њих је оставила своје духовно и материјално наслеђе.

МИТСКА ТВРЂАВА БУДВА

ГРАД БОГОВА КАДМА И ХАРМОНИЈЕ

Будва је основана као колонија феничанског града Тебе прије више од 4000 година. По митолошким предањима, своју највећу славу колонија доживљава доласком тебанског краља Кадма и његове жене Хармоније на ове обале, и оснивањем своје пријестонице на острву коју називају Будва (Бутуа, Бутама - на хеленском „волоовски пут“). Том приликом на небу су по легенди подигнуте звијезде „Воловска кола“, које су данас симбол Будве. Будва је у старо вријеме, према писању дубровачког историчара Мавра Орбинија у књизи „Краљевство Словена“ издатој на италијанском језику у Пезару 1601. године, била насеље у подножју брда Топлиш (данас познатог као брдо Светог Спаса) и пружало се од воде зване Топлиш до мјеста које се зове Госпоштина. Стари град Будва представља градску тврђаву у данашњем истоименом насељу, и била је мостом повезана с обалом. Овај бедем доминира са источне стране острва и служи као сигурно уточиште у случају пљачке и отимачине. Овдје је рођен Кадмов син Илирије, родоначелник славног народа, који је заједно са оцем и својим сином Енхелејом освајао простор Балкана. Нестанком Кадмове божанске лозе, на овом простору се рађају нова илирска краљевства.

Илустрација
КРАЉ КАДМО ПОСМАТРА САЗВЈЕЖЂЕ ВОЛАРА ИЗНАД БУДВЕ

Тврђава Стари град

ТВРЂАВА ПОБЈЕДА И СВЕТОГ ЗАШТИТНИКА

Илустрација
ИЛИРИ НА ОБАЛИ БУДВАНСКЕ РИВИЈЕРЕ

ИЛИРИ

Све док Римска империја прије готово 2000 година није заузела илирску обалу, Будву су насељавали потомци унука краља Кадма и Хармоније, Енхелеји. Као вјешти морепловци доминирали су данашњим Јадраном, а са својим брзим јуришним бродовима „либурнама” контролисали су трговачке флоте и колоније све до Мале Азије.

Будва је била мала лука, некадашња пријестоница и трговачко мјесто. На њеним обалама су се производила позната вина, маслине и пурпурна феничанска боја од морских пужева волки,

намјењена владарима. Куће су се простирале дуж обале и падина брда Спас, којим је доминирао антички храм. У VI вијеку п.н.е. око главног храма посвећеног богу рата Ареју, који се налазио на мјесту касније изграђене базилике и краљевске палате на острву, подигнуте су зидине. Данас се у Старом граду могу видјети њихови остаци.

Испод брда Спас је смјештено античко гробље илирских племића, у којем су полагани остаци покојника.

Фотографија:
ОСТАЦИ СТАРИХ ГРАДСКИХ ЗИДИНА БУДВЕ

Илустрација
АНТИЧКЕ ЗИДИНЕ УТВРЂЕНОГ ГРАДА БУДВЕ

Фотографија:
БУДВАНСКА НЕКРОПОЛА ИСПРЕД СТАРЕ БУДВЕ

РИМЉАНИ

Након четири рата са Картагином и Илирима, Римљани су изашли као побједници. Поражена илирска флота губи право пловидбе, а краљеви бјеже и препуштају своје територије младој Империји. У почетку, у Старом граду Римљани праве војни логор и граде путеве за даљи продор према истоку.

Римљани су највише оставили трагова у Будви у доба експанзије, у такозваном „Златном добу”. Послије успјешних ратова Римљани насељавају Стари град становништвом из Италије, и обogaћени пљачкашким освајањима граде луксузне виле, терме, храмове, позоришта а тада је подигнута палата управника града. Судећи по зазиданим вратима у град која су и данас видљива, подигнути су бедеми у димензијама приближним данашњим, а њихови остаци се виде на сјеверној и западној страни у темељима постојећих зидина.

Испред града се налази римско гробље на истом мјесту као и илирско, и које је један од најважнијих извора сазнања о том периоду, обзиром на то да су покојници сахрањивани у урнама и са важним експонатима као што су накит и оружје који се данас могу видјети у будванском музеју.

ВИЛА УРБАНА

Многобројни остаци римских палата видљиви су на простору Старог града, а у Петровци су очувани значајни дјелови сеоског домаћинства са мозаицима, вила Рустика. Будвански крај је обишло неколико римских царева. Град је био готово изолован од околних домородаца, све до слабљења Римског царства и давања изнуђених права и околном становништву. Тада Будву почињу насељавати и домороци и добијати племићке титуле.

Фотографија:
ОСТАЦИ БУДВАНСКОГ ХРАМА И ВИЛЕ УРБАНА

Илустрација:
РИМЉАНИ ОБУЧЕНИ У СВЕЧАНЕ ТОГЕ ЗА ИЗЛАЗАК

Римљани су живјели одвојено од домородаца, а тек после каснијих освајања када су учврстили своју власт, проширили су своја насеља и ван зидина Старог града тамо гдје су се осјећали сигурно. Градили су луксузне куће од камена (или дјелимично од камена) са много просторија. Ми их зовемо „виле” и биле су опремљене луксузним намјештајем. За одржавање топлоте користило се подно гријање (звало се хипокауст) и најчешће је било уграђено испод трпезарије познате као „триклинијум”. Остаци хипокауста су пронађени на мјесту данашњег хотела „Авала” у Будви. Најбогатији Римљани су имали унутар својих вила приватна купатила за одржавање хигијене.

Остаци стубова, дио греде и украшени капители пронађени у Будви, данас су изложени у Старом граду. То су ријетки остаци римске урбане виле (на латинском градска вила), у којој је са породицом живио угледни власник.

Римљани су вољели да украшавају своје домове. Зидови су били осликани, а подови прекривени умјетничким мозаицима. Нису имали тепихе. Крајњи начин да покажу колико су богати био је да у својој кући имају лијепо подни мозаик, посебно у трпезарији гдје су забављали своје госте.

Мозаици су прављени од ситних коцкица оцртаног камена са Могрена (свака страна око 1 цм) званих „тесере” (множина од „тесера”). Склапали су се као слагалица да би формирали узорке и слике које покривају цијели под у соби. Црно-бијели узорци били су популарни у I вијеку, и такав је знаменити будвански мозаик са представом морских чудовишта који је данас изложен у Музеју. Мозаици су постали шарени у II вијеку, а уобичајене боје камена које су кориштене биле су бијела, црна, наранџаста, жута, крем, сива и плава. Црвена је била направљена од керамичких плочица, зелена је била ријетка и направљена од стакла.

Илустрација:
МАЈСТОР ПРАВИ МОЗАИК ЗА ГРАДСКУ ВИЛУ

Фотографија:
ОСТАЦИ РИМСКОГ ЖРТВЕНИКА НА БУДВАНСКОМ ТРГУ

Римске породице су живјеле под надзором најстаријег мушкарца породице (Pater familia), а дјеца су се школовала углавном од стране образованих грчких робова. Дјевојке су након основне школе прекидале образовање и припремале се за удају, а мушкарци се обучавали у ратничким и говорничким вјештинама. Забава је била важна Римљанима и свакодневна активност. Често су се организовале омиљене трке коња, позоришне представе које су биле и дио вјерског ритуала, а понекад су се одржавале и сирове борбе до смрти гладијатора на главном тргу. Имали су необичне љубимце попут фламингоса, организовали су маштовите вечерње гозбе и прославе, на којима су се препуштали хедонизму. Друштвени живот је био изузетно битан, искоришћаване су све прилике за промовисање идеја и политичких циљева. Чак су се облачили према друштвеном статусу, а пурпурна боја је била привилегија само владара и сенатора. Трговци из цијелог римског свијета су доносили своје

производе и продавали их на трговима и у радњама, а много драгоцјеног накита и украса је сачувано у будванском музеју.

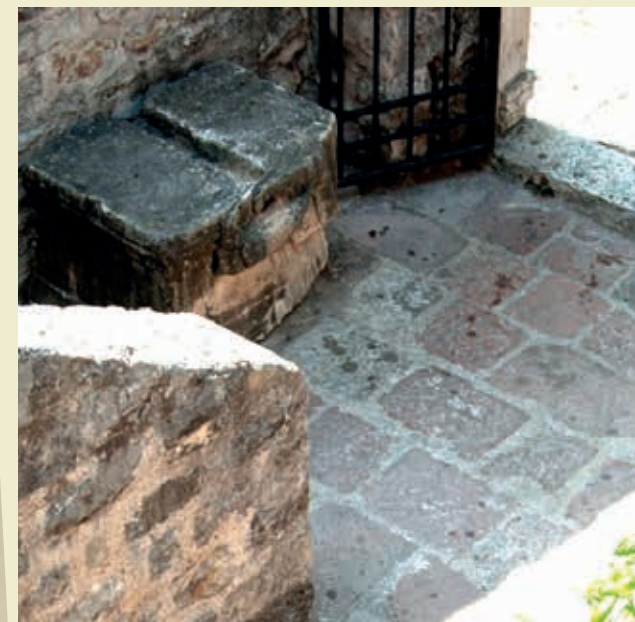
Римљани су направили сопствену религију по угледу на хеленске богове и приносили су им жртве. У Будви је сачуван четвртасти камени олтар са натписом „Vinicia Pavlina”. Служио је за приношење жртава боговима у облику вина и сличних течних дарова, а постављен је на мјесту на којем је пронађен.

Нажалост, многобројни земљотреси и разарања током пљачкашких похода пирата и ратника, као и изградња нових објеката у новим епохама, довели су до тога да су сачувани само фрагменти некадашњег римског града. У лапидаријуму Музеја града Будве, поред многих личних предмета Римљана, мозаика и остатака грађевина, налазе се остаци црвенкастог плочника који је био дио римских улица. Многе тајне су вјероватно још увијек скривене испод темеља Старог града.

Илустрација:
РАСПРАВА НА БУДВАНСКОМ ТРГУ

Фотографија:
ОСТАЦИ РИМСКЕ КАМЕНЕ ЧЕСМЕ У СТАРОМ ГРАДУ

Римски градови су имали уређен водовод и канализациону структуру. На самом острву на којем се данас налази Стари град, пробушен је бунар са питком водом, који је био унутар комплекса храма, на чијим темељима је касније подигнута ранохришћанска базилика. У граду су пронађени остаци камене чесме и изложени су у оквиру Музеја града Будве. Друштвени живот је био концентрисан око храма (светилишта) на главном тргу, и јавног купатила званог „терма“, које је било важно мјесто окупљања свих Римљана, мјесто забаве, сусрета и одржавања личне хигијене.

ТЕРМА

Када год је било могуће, Римљани су купатила градили на природним топлим изворима. Воду су догријавали посебним системом ложишта префурнијума и хипокауста. Мушкарци и жене су се обично купали одвојено, а вријеме коришћења и

посјета је било јасно подијељено. Купатила су била осмишљена као данашње теретане или спа центри. Постојао је протокол употребе терми.

Најприје би ушли у свлачионицу и скинули сву одјећу, затим вјежбали у сали за вјежбање. Након тога, обично су се одмарали у топлој соби названој „тепидаријум“ и мазали љековитим уљем. Калдаријум је био загријан помоћу пећи изван купатила, а топао зрак је посебним каналима пролазио кроз зидове и испод пода. Након топле собе, ишло се у парни калдаријум (врућу собу) на интензивно знојење, након чега би им робови скинули посебним прибором уље с коже. Тиме би се уклонила свака прљавштина с тијела. На крају, купали су се у базену у хладној просторији названој „фригидаријум“, уживали у наступима локалних умјетника, слушали говоре, али и јели, јер су Римљани осмислили систем ресторана и „брзе хране“ који и данас користимо као начин исхране на јавним мјестима.

Илустрација:
РИМЉАНИ СЕ КУПАЈУ У БУДВАНСКОЈ ТЕРМИ

Илустрација
ОСТАЦИ МОЗАИКА ПРОНАЂЕНИ У БАЗИЛИЦИ БУДВЕ

Изнад Будве је подигнут римски пут по којем су ишли и хришћански мисионари Св. Павле и Св. Тит и проповиједали по будванским крајевима прије свог одласка ка Риму. Неколико остатака у Старом граду су важни свједоци римске епохе, која још има, и после 1000 година од пада Константинопоља као посљедње пријестонице, снажну посљедицу на свјетску цивилизацију и устројство. Најзначајни су остаци виле Урбана и терме, које су тренутно испод Трга од цркава и чекају реконструкцију. Некада је град био најмање 2 метра нижи од данас.

Римска империја је неколико пута слабила и издизала се, а Будва била изложена нападима околног становништва, пљачкашким походима сјеверних народа и разбојника са копна и мора. Усљед грађанских ратова, мијењао се профил становника у граду, а живот под римском окупацијом постајао све немилосрднији. Ослабљену и унутар себе посвађану империју нападала су околна племена, нарочито Келти. Цар Константин

снагом своје личности обнавља, привремено, стабилност и снагу царства. Престаје са прогоном хришћана, уводи 313. године хришћанство као религију царства и сам постаје хришћанин. После његове смрти, за вријеме цара Теодосија, царство се дијели на Источно и Западно. Западни дио царства доживљава слом 476. године под притиском сјеверних народа, а Будва постаје гранични град на западу преосталог Римског царства са снажном војном посадом.

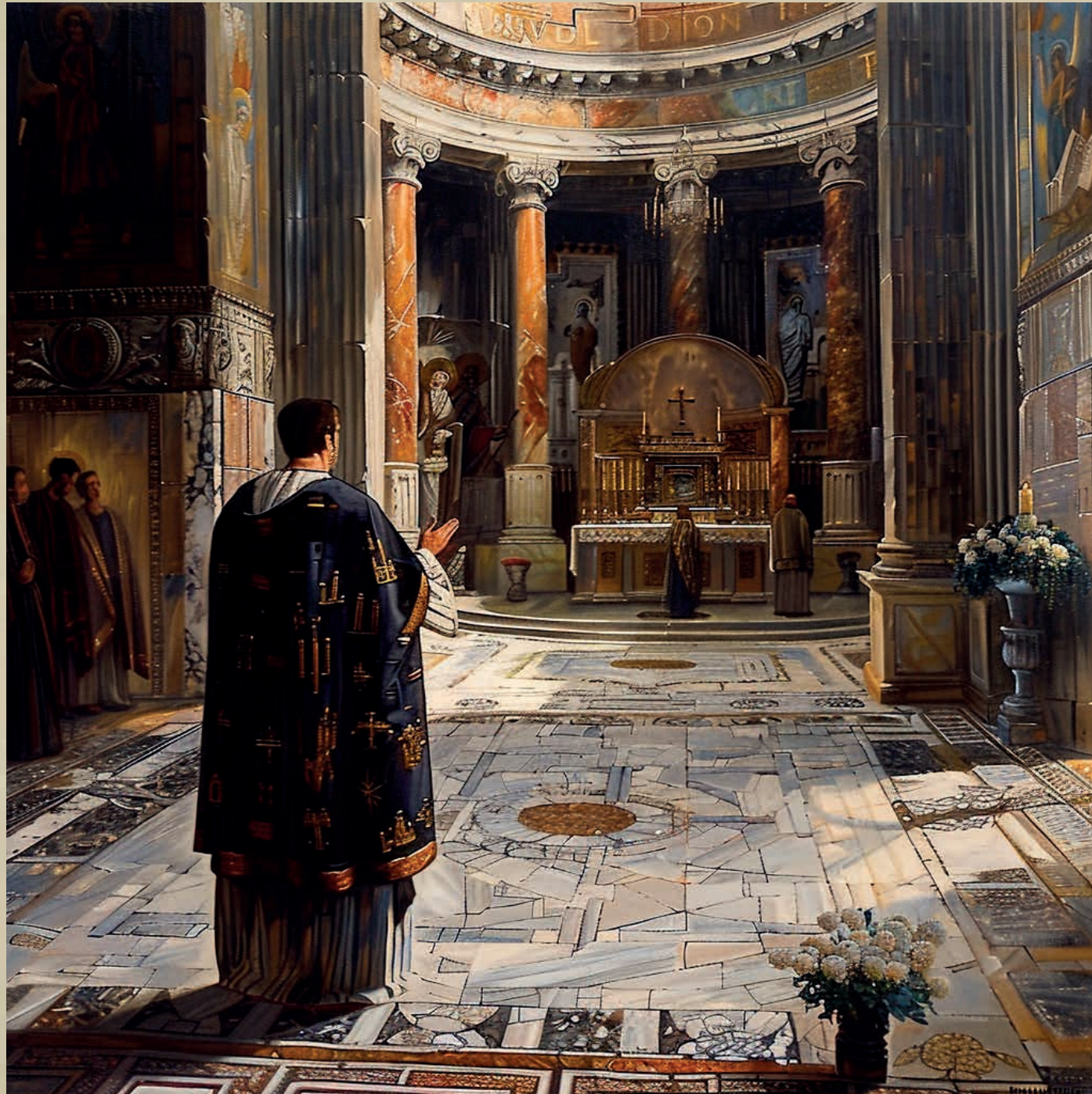
БАЗИЛИКА

У Будви се 490. године гради ранохришћанска базилика и манастир на рту посвећен Богородици, са црквом Св. Марије од Анђела на мјесту данашње цркве Рођења Св. Ивана Крститеља. Базилика је унутар простора имала бунар питке воде који се поред снабдјевања манастирског комплекса који је установљен око базилике, користио и за вјерске обреде.

Фотографија:
ОСТАЦИ БУДВАНСКЕ РАНОХРИШЋАНСКЕ БАЗИЛИКЕ

Илустрација
ЗЕМЉОТРЕСОМ РАЗРУШЕНА БУДВА

ЗЕМЉОТРЕС

Снажан земљотрес 518. године разара Будву и уништава све значајније објекте, а преживјело становништво напушта град.

ОБНАВЉАЊЕ БУДВЕ И ЛУСТИНИЈАНОВА КУГА

Цар Јустинијан, доласком на власт, обнавља Будву и она поново постаје трговачки и војни центар. У утврђењу се формира снажни војни гарнизон легионара. Дјелови Јустинијанових бедема су данас видљиви као зазидана римска врата.

Страшна куга 541. године захвата свијет и умире половина становника царства. Потлачени народи империје подижу се на устанке и са промјењивом срећом и успјесима Авари освајају Будву.

Срби освајају Сирмијум а неуспјешно опседају и саму пријестоницу Рима-Константинопољ 626. године. Царство се урушава.

САРАЦЕНИ

Сарацени, муслимански поморци које су Римљани звали Картагињани, својом моћном поморском флотом освајају југ Италије и разарају градове на обали јужног Јадрана 841. године. То је уједно и највеће разарање Будве, и пораз римске и млетачке савезничке флоте. Долази до наглог пада утицаја Рима на простору будванског залеђа. Римљани се повлаче из Будве у друге приморске градове или се скривају међу мјештанима наредних 40 година.

СЛАБЉЕЊЕ РИМСКОГ УТИЦАЈА

Отргнувши се од власти Римљана којима се урушава царство на истоку, Млетачка република постаје значајна поморска сила на Јадрану и утицаја

Илустрација:
САРАЦЕНИ ПАЛЕ БУДВУ

Илустрација:
РИМСКИ АДМИРАЛ ЦАРА ВАСИЛИЈА У ПОХОДУ

са својом трговачком и ратном флотом широм свијета. Многи српски владари у залеђу јачају своје позиције и користе овај период за успостављање својих територија (жупа). Римљани су приморани да склапају савезе са старосједиоцима да би сачували своје становништво и утицај у градовима.

ОБНАВЉАЊЕ ЦРКВЕ СВ. МАРИЈЕ НА РТУ

Насеље Бутама је на свом приобалном дијелу тих година било изложено пљачкама и разарањима од стране гусара и тражили су начин како да појачају одбрану. Свештеници су већ кренули у обнављање манастира Св. Марије од Рта и бедема у порушеном Старом граду на оближњем острвцу. Населили су острво, а за њима су се под окриље манастира и бедема доселили и становници са копна. Градили су куће и утврђивали зидине према својим скромним могућностима.

Римљани су могли да се врате у град само уколико би пристали да плаћају порез локалном српском кнезу. Тако је по биљешкама Мавра Орбинија настао нови град који су назвали Будва, како га и данас зовемо.

ПОВРАТАК РИМСКЕ ИМПЕРИЈЕ

Василије Велики креће са моћном флотом и прогања 871. године Сарацене са јадранских обала и мора. Враћа се у приморске градове са легионарима и почиње обнављање зидина и војних утврђења. Гради се дио зида до мора и подиже се Цитадела. То су посљедњи трагови моћи Римљана у Будви.

ЦИТАДЕЛА

Римска тврђава Цитадела се налази се у јужном дијелу каменитог гребена у старој Будви.

Фотографија:
ОСТАЦИ РИМСКОГ ЗИДА КРАЈ ЦИТАДЕЛЕ

Илустрација
РОМЕЈИ ОБНАВЉАЈУ ГРАДСКЕ ЗИДИНЕ БУДВЕ

Илустрација
РОМЕЈСКИ ВОЈНИК СТРАЖАРИ ПРЕД КАПИЈОМ ГРАДА

Фотографија
ЗАЗИДАНИ ОСТАЦИ РИМСКИХ УЛАЗНИХ ВРАТА БУДВЕ

Саграђена је почетком 840. године, али нажалост, од зграде су остале само сјеверна кула и сјеверни и источни зидови. Претпоставља се да куће и дио града у близини цркве Св. Марије на Рту потичу из IX вијека. Римљани утврђују град и држе га као своје утврђење у затегнутим односима са локалним жупанима, који покушавају да се ослободе плаћања пореза римском цару.

РАСИ

ПОДИЗАЊЕ ЦРКВЕ РОЂЕЊА СВ. ИВАНА КРСТИТЕЉА

Послије побједничке битке на Туђемилском пољу зетског владара Војислава са римским окупаторима, Будва постаје посјед Зете и постаје главна лука Српске краљевине. Након раскола цркве и подјеле на католичку и православну, осјећа се борба око превласти црквених догми на простору Зете.

На темељима разорене цркве Св. Марије од Анђела прави се католичка црква Рођења Св. Ивана Крститеља. У двору подигнутом поред цркве, од 1143. године столовао је и бискуп новоформиране Будванске католичке бискупије. Током XII и XIII вијека граде се и нове куће на потезу од сјевера до југа Старог града, и њихова архитектура и темељи су видљиви.

БУДВА У КРАЉЕВИНИ И ЦАРСТВУ НЕМАЊИЋА

На периферији урушеног Римског царства оснажила је породица Немањића који овладавају јадранском обалом. Пропашћу Самуиловог и Зетског царства, Немањићи освајају приморје. Оснажују се везе приморских градова са залеђем и нестаје вјековни јаз међу њима, а царство које почива на хармонији свјетовне и вјерске власти простире се до Црног мора и до Африке.

Илустрација
ВЕЛИКИ ЖУПАН СТЕФАН НЕМАЊА ОСВАЈА БОКУ

Илустрација
ПОБЈЕДНИЧКА БИТКА НА ТУЂЕМИЛСКОМ ПОЉУ

Илустрација
ЦАР ДУШАН СИЛНИ ДОНОСИ БУДВАНСКИ ЗАКОНИК

Успоставља се снажна трговина и Немањићи из Котора развијају флоту у намјери да покоре и сам Солун и Константинопољ. Исту намјеру је имала и Млетачка република која је доминирала свјетским поморством и трговином тог доба.

Многи Бокељи су управљали Душановим царством, почев од оружара и повјереника државне касе самог императора, до властеле која је суверено владала у областима/жупама империје. Будвани су развијали флоту на Дунаву а многе одштете страдалницима од пиратерије и похара разбојника покривале су се житом из Срема и Бачке.

Паштровићи су имали племићки статус, а касније и свог светитеља и владара српских земаља Св. Стефана Штиљановића. И Будва у доба Немањића доживљава свој процват. Доноси се Душанов Статут града, подижу се православни манастири у будванском залеђу и развијају се бродоградња и поморство.

ЦРКВА СВ. САВЕ (САБЕ) ОСВЕЋЕНОГ

Црква је подгнута највјероватније још у XI вијеку, судећи по натписима који су уграђени у зидине. По легенди добила је нама познато име Св. Саве Освећеног од Св. Саве Српског.

Свети Сава је у паузи крсташких ратова из Будве отишао на Свету Гору и Јерусалим, гдје је у светој лаври Св. Саве Освећеног наслиједио завјетни пастирски штап и добио икону тројеручицу Св. Јована Дамаскина у наслеђе као завјетне реликвије.

Црква Св. Саве Освећеног у Будви била је мјесто обављања православних обреда, а могуће је да је у доба Немањића у цркви прочитана повеља града цара Душана и да је чувала реликвије док је Будва била метох српских патријарха.

Фотографија
ЦРКВА СВ. САВЕ (САБЕ) ОСВЕЋЕНОГ

Илустрација
ДЕСПОТ ЂУРАЂ ДОДЈЕЉУЈЕ ТИТУЛУ БУБИЋИМА НА КАШТЕЛУ

ЦИТАДЕЛА-КАШТЕЛ СВЕТЕ МАРИЈЕ

У вријеме српских владара, Немањића, Лазаревића, Црнојевића и Балшића, у Будви су ојачане зидине и изграђени дјелови утврђења да би се поред бедема још боље заштитио град од напада са мора. Унутар бастiona се налазило складиште оружја и намирница које су могле успјешно да издрже дугу опсаду непријатеља. Вишеслојне зидине тврђаве гарантовале су снагу Цитаделе. На највишем платоу Цитаделе могу се уочити остаци цркве и неких других грађевина које свједоче о веома бурним временима током средњег вијека. У историјским изворима, тврђава/каштел Св. Марије први пут се помиње 1425. године.

ЦРКВА СВЕТЕ МАРИЈЕ ОД КАШТЕЛА

Ова православна црква потиче из доба Немањића и Балшића, и по њој се цијела тврђава у то доба

називала Каштел Св. Марије. Изграђена је у времену између XII и XIV вијека, а унутрашњост јој је била фрескописана.

У цркви је тадашњи владар Будве, деспот Ђурађ Бранковић додијелио племићку титулу породици Бубић и потврдио права и привилегије Будванима. У Будви је кратко вријеме столовао и зетски митрополит Јефрем који се под „налетом Венеције” и напуштањем Зете од стране деспота Ђурађа одатле премјестио на Скадарско језеро у Врањину. Претпоставља се да је црква била средиште његових активности.

ВРИЈЕМЕ НЕМИРА И БУДВАНСКА ГОСПА

Период XVI вијека обиљежили су борба за превласт Млечана и српских владара на приморју, сурови ратови и одмазде.

Фотографија
ОСТАЦИ ЦРКВЕ СВ. МАРИЈЕ НА КАШТЕЛУ

Илустрација
ОСМАНЛИЈЕ ПАЛЕ БУДВУ

Слично стање је било широм Средоземља. Постоји неколико легенди из тог периода о доласку у град иконе Будванске Госпе, највеће светиње Будвана. Једна легенда свједочи о доласку иконе из Шпаније, а друга да је сакривена од разарања из знаменитог Ртачког (Ратачког) манастира и похрањена у цркви Св. Марији на Рту. Млечани су 1405. године заузели Будву и отели икону, али је 1417. године враћена посредовањем зетског владара Балше III и католичких високодостојника.

МЛЕЧАНИ

САВЕЗ СА МЛЕЧАНИМА

Послије османске инвазије и пропасти Српског царства цара Душана, свјесни опасности, Будвани склапају договор са Млечанима тражећи заштиту у тешким временима ратова и политичких превирања. Године 1442. Будва је дошла у власт Млетачке

републике и остала наредних 350 година. На будванским бедемима се могу уочити државни грбови Млетачке републике.

Становништву Будве невоље стижу и од стране Османске империје, чији ратници често упадају у Будву и околна мјеста и сукобљавају се са Млечанима. На удару зараћених страна Будва се налази све до почетка XVIII вијека. Након више напада, Будву је 1571. године заузела војска Османског царста, опљачкала и спалила.

Млечани обнављају утврђења и у савезу са локалном властелом граде систем одбране. Сенат је 1586. године одлучио да се прво приступи учвршћивању градских зидина Будве, које су биле у јако лошем стању. У једном записнику млетачке инспекције је забиљежено је да је „отвор градских врата најмања рупа у зидинама, тако да пирати са мора и околни непријатељи могу у свако доба да уђу у град без отпора, јер је затварање градских врата била излишна мјера”.

Фотографија
МЛЕТАЧКА СТРАЖАРА НА ЗИДИНАМА БУДВЕ НА ЦИТАДЕЛИ

Илустрација
БУДВАНСКО БРОДОГРАДИЛИШТЕ

Требало је убрзати послове, јер су стално стизали извјештаји који су указивали на присутност бројне гусарске флоте на Јадрану. Већи дио зидина око Будве изграђен је већ 1587. године. Тада су радови привремено стали, што је изазвало протест код Будвана. Под притиском, Млечани издвајају додатних 200 дуката намијењених за поправак которских зидина и просљеђују их Будви ради завршетка радова по приоритету.

МЛЕТАЧКИ БЕДЕМИ

Према древним гравурама које се чувају у Будванском музеју, градска утврђења из XVI вијека имала су шест издужених кула које су окруживале град и једну округлу, а између њих су се протезали дебели зидови саграђени од камена.

БРОДОГРАДИЛИШТЕ

У вријеме млетачке власти поморство је у Будви доживјело свој врхунац. Многе породице су биле власници бродова, а мјештанима је поморство било основни начин стицања прихода, поред риболова и трговине. Будва је поред луке имала угледне капетане, морнаре и бродовласнике са преко 30 бродова дуге и кратке пловидбе. У будванском бродоградилишту су се правили мањи трговачки бродви кратке пловидбе и обављале поправке будванске флоте.

ЗЕМЉОТРЕС 1667. ГОДИНЕ

У земљотресу 1667. године Будва је била срушена, а на темељима старих зидина подигнуте су нове зграде и куће. Овај земљотрес је оставио дубок траг на градској архитектури, те су многе грађевине обновљене и прилагођене новим околностима. Након земљотреса који се догодио 1667. године, куле су биле уништене.

Гравура
БУДВА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XVII ВИЈЕКА

Илустрација
НАСИПАЊЕ КАНАЛА ИЗМЕЂУ ОСТРВА И КОПНА БУДВЕ

ЗАТРПАВАЊЕ КАНАЛА И ПОВЕЗИВАЊЕ ГРАДА СА КОПНОМ

Мјештани су простор између обале и острва на ком је подигнут Стари град затрпали земљом и стијењем са Могрена. Мост је замијењен превлаком, која их је спојила с копном. Данас је ту Трг сликара и тешко је помислити да је некада дрвени мост повезивао град Будву са некадашњим острвским утврђењем.

ОБНОВЉЕНА ЦИТАДЕЛА

Крсто Ивановић, истакнути умјетник, капелник цркве Св. Марка у Венецији и будвански хроничар из XVII вијека записао је: „Каштел Будве, саграђен у старо вријеме на јужној страни једног оточића с високим зидовима и равним површинама, има потребна складишта за муницију, бунаре, пећи и стамбене зграде, како за представнике државне власти тако и за војнике. На Каштел се надовезује

са сјевера ограђен простор, зван Барбакано, који служи за сигурно повлачење и сигурно склониште у случају ако падне град. Овај простор има према југу једну кулу која, и поред тога што штити зидине према истоку, успјешно брани копно и луку. Град има довољно топова и бацача да се брани”. Највећи дио Цитаделе, какву данас видимо, изграђен је током раног средњег вијека. Цитадела је временом много пута преграђивана и мјењана јој је намјена. Кроз улаз на Цитадели може се приступити градским бедемима који окружују и штите град.

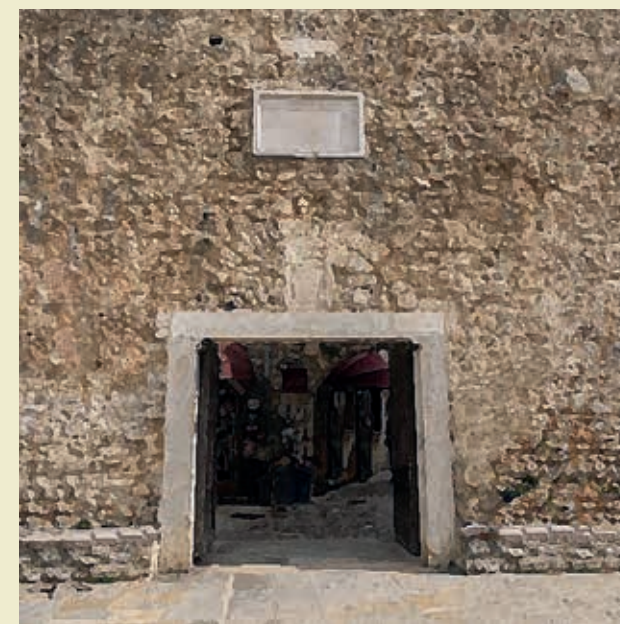
ОБНОВЉЕНИ БЕДЕМИ И БАСТИОНИ

Данашњи изглед града повезује се са XV вијеком и периодом млетачке власти. Стари град Будва са својим бедемима дужине 875 метара, а висине око 12 метара, пружа својим посјетиоцима јединствену прилику за шетњу око града, од западних улазних врата до Цитаделе, па чак и на једном њеном дијелу.

Фотографија
КУЛА НА ЦИТАДЕЛИ И СПОРЕДНА УЛАЗНА ВРАТА

Фотографија
ВЕЋА (ВЕЛИКА) ВРАТА, ГЛАВНИ УЛАЗ У ГРАД

Умјесто некадашњих кула подигнуте су нове, зване бастиони или торете. Функција бастиона је осматрање и контрола, као и дејство на бочним странама бедема. У неким бастионима се чувала муниција и друга ратна опрема. У склопу градских бедема на угловима су грађени бастиони: Мурава, Градениго и Репено.

СВЕ БУДВАНСКЕ КАПИЈЕ

На сјеверној страни града је лоцирана морска лука, а плаже су са истока и јужне стране. Главна капија Старог града носи три назива: Главна врата, Веља врата и Врата од чврсте земље (италијански: Porta di Terra Ferma). Осим главне капије, зидине имају још седам данас активних улаза. Четири су на сјеверу, један је са гвозденом капијом и зове се „Улаз од Гвоздених врата”. Други улаз се зове „Врата од Мурава”, трећи „Врата од Капетаније” а четврти „Врата Пизана” - која су добила име млетачког провидура Пизанија као и цијела будванска рива

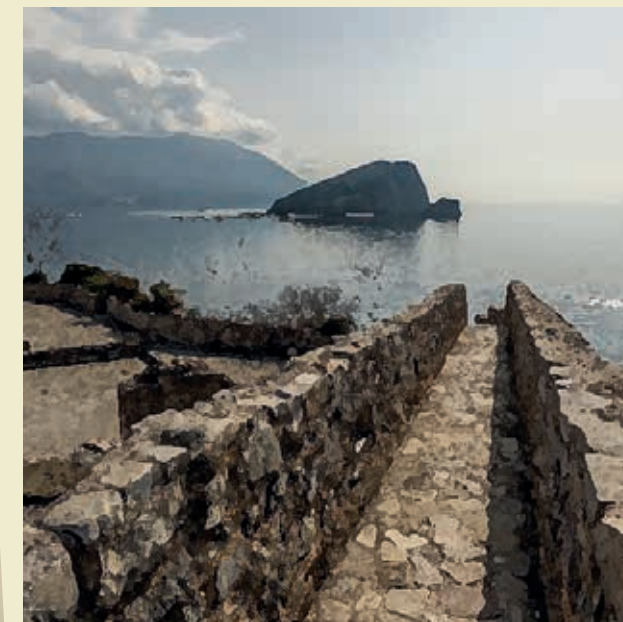
Пизана. У вријеме опсада посебан отвор на зидинама коришћен је за избацивање отпада и назван је „Пизанела” или „Врата од рупе од смећа”. На југу на двојим вратима до мора (данас је ту нанесен пијесак и направљена градска плажа Бријег од Будве) бродифима су доношене потрепштине за град, и зову их „Врата до мора”.

УЛАЗНА КУЛА

Главна улазна врата налазила су се десетак метара сјеверније од садашњих, а испред њих је постојала полукружна заштита у виду ниске куле гдје се остављало оружје прије уласка у град.

КУЛА МУРАВА

Оригинална средњовјековна кула лоцирана је на југозападној страни бедема са топарницама за флангирање ка мору и главним вратима.

Фотографија
ЗИДИНЕ ГРАДА И СТРАЖАРСКИ ПУТ ПОРЕД ЦИТАДЕЛЕ

Фотографија
ЈЕДАН ОД ГРБОВА У БУДВИ

Бастион Мурава моћна је у маси и форми и не садржи наглашену естетску стилизацију. Током земљотреса 1979. потпуно је напукла; међутим, враћена је у првобитно стање са наглашеним спојем раздвојених зидних маса.

КУЛА ГРАДЕНИГО

Бастион (торета) Градениго се налази на углу западног и сјеверног правца бедема. Бастион је грађен 1498. године на млетачки начин - обзиђивањем средњовјековне куле и додавањем кордона вијенаца и благе ескарпе. У парапетном зиду на врху бастиона, распоређене између четири лучна отвора налазе се топарнице и пушкарнице. Преко јачег романичког свода са бочним сферичним нишама за ђулад у приземљу бастиона изграђена је платформа за топове, а изнад грба са крилатим лавом, на централном дијелу, постављена је стражара са пушкарницом. Кула је добила име по млетачком дужду.

КУЛА РЕПЕНО

Налази се на сјевероисточној страни бедема и одликује је недовршена архитектонска форма. На беду Репено налази се једна стражарница, као и простори за топове. Кула је имала значајну стратешку функцију с обзиром на то да се са њене позиције контролисао улаз у будвански залив.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ НА УЛАЗУ У СТАРИ ГРАД

У ниши са унутрашње стране врата постављена је дрвена икона са представом Богородице са дјететом, заштитнице града, поред које се сваку ноћ палило кандило. Икону и ватру је одржавала стара будванска породица Микула.

Фотографија
ОДБРАМБЕНИ ТОП ИСПРЕД ЦИТАДЕЛЕ

Фотографија
БАРОКНИ ДЕТАЉИ НА УЛИЦАМА БУДВЕ

СТАРОГРАДСКЕ КУЋЕ

Од времена млетачке власти, у граду Будви почињу да се дижу двоспратне и троспратне куће изграђене од домаћег камена, са елементима ренесансног и барокног стила на улазима зграда и прозорима горњих спратова. Примјетне су разлике, неравнине, слојеви и видљиви трагови поправки и рестаурација које су спроведене током вијекова. Примјећују се и прозори са високим, преломљеним луковима, инспирисани венецијанским стилем.

Куће у Старом граду су изграђене од камена и имају обавезне „шкуре” - дрвене покретне површине које служе као заштита од сунца и вјетра. Већина кућа потиче из XVII вијека и изграђене су након великог земљотреса који је погодио Будву 1667. године. Остале куће потичу из XVIII и XIX вијека. Улице између кућа су уске и благо кривудавае, што је уобичајено за средњовјековна насеља.

ГРБОВИ МЛЕТАЧКИХ ПЛЕМИЋА

Са спољне стране изнад главних врата, између надвратне греде и лука за растерећење, узидана су два грба од којих је нижи средњовјековни грб града Будве са штитом и три осмокраке звјездице које подсећају на долазак Кадма и Хармоније, а на врху бедема изнад врата је и војна осматрачница са које се чувао улаз у град. Испод осматрачнице је рељеф у виду крилатог лава што је симбол млетачке власти.

Унутар градских зидина се налази још неколико грбова млетачких племића из Будве, међу њима некадашњих српских племића Бубића и породице Микула која је одржавала кандило пред иконом Богородице на Вељим вратима.

ПОДИЗАЊЕ ЗВЕНИКА НА ЦРКВИ СВ. МАРИЈЕ НА РТУ

У XVII вијеку на сјеверној страни цркве Св. Марије на Рту обновљена је фасада и дозидан звоник са три окна.

Фотографија
ЦРКВА СВ. МАРИЈЕ НА РТУ СА ЗВЕНИКОМ

Илустрација
НАПОЛЕОНОВИ КОЊАНИЦИ ИСПРЕД СВ. МАРИЈЕ ОД РТА

ФРАНЦУЗИ

НАПОЛЕОНОВА ОКУПАЦИЈА И ПРЕМЈЕШТАЊЕ БУДВАНСКЕ ГОСПЕ

Појава Наполеона на свјетској сцени пореметила је дотадашње устројство свијета. Француска царевина била је свакодневно у рату са цијелом Европом, и успјешно је освајала нове територије. Својом снажном армијом, Наполеон је уништио Млетачку републику и преузео њене територије, цијелу Далмацију укључујући и простор Будванске ривијере. Сломом Млетачке републике од стране Наполеона 1797. године, Будва је припала Аустрији до 1806, да би под црногорско-турском управом била 1806-1807. године, када је предата Французима.

Ослоњени на руског цара, црногорске владике су са војском и Бокељима наносили губитке Наполеону на мору и подржавале Русију у сукобу.

Наполеонове трупе су заузеле Будву 1807. године и као одмазду чинили страшне злочине по селима залеђа. У самој Будви, Цитаделу су користили као касарну а све цркве на зидинама као магацине, укључујући и Св. Марију на Рту у којој су укинули богослужење и претворили је у коњушницу. Монаси су икону Будванске госпе, највећу реликвију Будве, сачували тако што су је прије доласка војске сакрили у католичку цркву Рођења Св. Ивана Крститеља коју Французи нису оскрнавили. Наполеонова Француска 1813. године доживљава слом.

СРБИ

ПРИВРЕМЕНА СЛОБОДА

Војска црногорског владара Петра I Петровића Његоша је ушла у Будву 1813. године и држала је годину дана под заједничком црногорско-бокељском управом.

Илустрација
ЦРНОГОРСКИ И РУСКИ ВОЈНИК НА БРДУ СВЕТОГ СПАСА

Илустрација
КОМАНДАНТ ГАРНИЗОНА АУСТРИЈСКИХ ВОЈНИКА У БОКИ

АУСТРИЈАНЦИ

АУСТРИЈСКА ОКУПАЦИЈА

Одлуком великих сила, Будва је 1813. године поново припала Аустрији, под чијом влашћу остаје све до 1918. године. Будву окупира Аустрија и формира војну област, а у самом граду су смјештене сталне посаде и жандармерија. Почело је снажно покатоличавање становништва, доношени су закони који су уређивали вјековне обичаје код мјештана, укључујући правила вјенчања, рађања, прослава, облачења. Уведене су школе само у граду, и то на њемачком и италијанском језику, који су били службени у Будви.

За вријеме аустријске владавине ради се на фортификацији Боке, подижу се утврђења на граници према Краљевини Црној Гори а зидине Будве су ојачане и добро одржаване.

ПРЕМЈЕШТАЊЕ КАПИЈЕ И РУШЕЊЕ КОНТРОЛНЕ КУЛЕ 1867. ГОДИНЕ

Главна улазна врата испред којих је постојала полукружна заштита у виду ниске куле, гдје се остављало оружје прије уласка у град, срушили су Аустријанци 1867. и формирали нови улаз у град десет метара јужније, гдје је остао до данас.

ПОДИЗАЊЕ АУСТРИЈСКЕ КАСАРНЕ НА ЦИТАДЕЛИ 1837. ГОДИНЕ

Аустроугари су за вријеме своје владавине 1837. године подигли касарну у коју су смјестили војни гарнизон. Кроз касарну се улазило у средњовјековно здање. Касарна је имала покретни мост, који је касније замијењен каменим степеницама које се користе и данас.

Фотографија
ПЛАТО ИСПРЕД УЛАЗА ЦИТАДЕЛЕ У БУДВИ

Фотографија
ПЛАТО И ОСТАЦИ ЦРКВЕ СВ. МАРИЈЕ ОД КАШТЕЛА

ГАШЕЊЕ ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКВИ И РУШЕЊЕ ЦРКВЕ СВ. МАРИЈЕ ОД КАШТЕЛА 1837. ГОДИНЕ

Аустријанци су рушили неке од зидова и преграђивали цркву, мијењајући јој намјену и изглед. Уништили су фреске и ћириличне натписе. Данас је готово потпуно уништена, и од цркве је остало само неколико зидова који се ниско подижу од темеља. Цркве Св. Марија и Св. Сава су коришћене као магацин за војне потребе и више нису биле у употреби за православне вјернике.

ПОДИЗАЊЕ ТОРЊА И СПРАТА НА БИСКУПСКОМ ДВОРУ ЦРКВЕ СВ. ИВАНА КРСТИТЕЉА

Аустријске власти, гашењем или рушењем свих православних цркви унутар зидина, учиниле су цркву

Рођења Св. Јована Крститеља главном градском катедралом, подигле су спрат на некадашњем бискупском двору и звоник који и данас доминира Старим градом.

ИЗГРАДЊА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ СВ. ТРОЈИЦЕ

На мољење православних мјештана, Св. Петар Цетињски, црногорски владар и владика, издејствовао је да се између катедрале и некадашњих цркава на зидинама 1804. године направи православна црква Св. Тројице у којој ће православни живаљ одржавати своје обреде. У његову част постављен је 1991. године мозаик Св. Петра Цетињског изнад унутрашњег дијела источне капије. Испред цркве 1878. године направљен је гроб најзначајнијег будванског писца, дипломате и борца за језик и права Срба Стефана Митрова Љубише. Захваљујући њему уведен је српски језик у школама, као и многе друге олакшице, чиме је сачуван идентитет народа под аустријском окупацијом.

Фотографија
ЦРКВА СВ. ТРОЈИЦЕ У БУДВИ

Фотографија
ЦРКВА РОЂЕЊА СВ. ИВАНА КРСТИТЕЉА СА ЗВНИКОМ

ВЕЛИКИ РАТ

Аустроугарске трупе су одмах по избијању Првог свјетског рата напустиле Будву и направиле поморску блокаду од Барске луке до Боке. Са њима је отишао и један дио католичког становништва. Војска Краљевине Црне Горе није имала бродове и са својом пјешадијом, у којој је био велики број бокељских добровољаца, улази у град. Због аустроугарске блокаде путева била је велика несташница хране и унутар зидина праве се магацини хране и војничке пећи за хљеб. Аустроугари су у току рата на Будву, у неколико наврата, бацали бомбе из авиона, без већих оштећења.

Промјењива ратна срећа донијела је капитулацију Краљевини Црној Гори, а повратак аустроугарске власти у Будву значио је и сурови обрачун са локалним становништвом. Многи наши суграђани отишли су са Српском војском на Солунски фронт.

СРБИ

БУДВА ПОСТАЈЕ ДИО КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Послије херојских побједа пукова Краљевине Србије и слома Аустроугарске империје на Солунском фронту, Бокa проглашава самосталност и прикључује се побједничкој Краљевини Србији.

Више од 2000 бокељских добровољаца је учествовало у борбама на Солунском фронту, а многи су дошли чак из Америке и Русије да би остварили свој вишевијековни сан. У манастиру Прасквица налази се музеј са списковима и успоменама на храбре ратнике.

Фото
БОКЕЉИ У СРПСКОЈ ВОЈСЦИ ОСЛОБАЂАЈУ БУДВУ

Српска

Фотографија
СПОМЕН-ПЛОЧА ЈУНАЦИМА ИЗНАД УЛАЗА СТАРЕ БУДВЕ

ОСЛОБОЂЕЊЕ БУДВЕ 1918. ГОДИНЕ

Југословенски пукови српских добровољаца и Бокеља Српске војске уз помоћ црногорских Комита, после пробоја Солунског фронта, ослобађају простор Боке од аустријске власти, улазе у напуштenu Будву и ослобађају град. У спомен на тај историјски тренутак, када су Срби поново слободни на својим вјековним огњиштима, и у знак сјећања на све Бокеље и Будване који су дали своје животе за слободу, постављена је изнад главних врата града спомен-плоча са Његошевим стиховима: „Покољена дјела суде”...

СЛОМ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕВОЛУЦИЈА

Други свјетски рат је почео капитулацијом Југословенске војске и окупацијом Будве. Италијански окупатори су владали Будвом током

рата и напустили је после капитулације 1944. године. Градом су од тада кратко управљали њемачки окупатори, све до освајања Будве од стране партизана Бокељске ударне бригаде 1944. године, када су се Њемци повукли према Бару.

Формира се нова Социјалистичка Република Југославија и Будва улази у састав Социјалистичке Републике Црне Горе.

БАЦАЊЕ ИКОНЕ ЗАШТИТНИЦЕ ГРАДА 1950. ГОДИНЕ

Заштитницу Будве, стару дрвену икону Богородице са дјететом са унутрашњих главних врата, пред којом су вјековима палили кандило Будвани, комунистичка власт је 1950. године скинула ноћу и бацила је у море. Сплетом чудних околности, икона је касније пронађена на обали Пизане и прилично оштећена тајно сакривена у цркви Светог Ивана.

Илустрација
ПАРТИЗАН НА БУДВАНСКОЈ РИВИЈЕРИ

Илустрација
ЗЕМЉОТРЕС У БУДВИ 1979. ГОДИНЕ

РУШЕЊЕ ЦРКВЕ СВ. АНТУНА ПАДОВАНСКОГ И ПРЕНОС ИКОНЕ

Комунистичка власт минирала је и стару цркву Св. Антуна на плажи Могрен 1952. године. Некадашње велике процесије од Старог града до цркве, у којим је икона ношена најпре бродовима до катедрале Рођења Св. Ивана Крститеља а затим враћана у пратњи народа свих вјера на Могрен у цркву, престале су. Икона је похрањена у цркви Рођења Св. Ивана Крститеља. Данас се ради на обнављању цркве и старих обичаја.

ЗЕМЉОТРЕС 1979. ГОДИНЕ И ОБНАВЉАЊЕ БУДВЕ

Катастрофални земљотрес је 1979. године урушио зидине и куће Старог града. Додатна оштећења претрпјела је црква Св. Марије од Каштела, тако да се данас могу наслутити само контуре некадашње

грађевине. Великим трудом мјештана, стручних лица и помоћи СФР Југославије град је обновљен.

Током ископавања рушевина откривени су многи детаљи који су нам проширили свијест о узбудљивој прошлости Будве. Најзначајнија открића су остаци античких зидина, терми и ранохришћанска базилика. Нажалост, за вријеме рестаурације грешком је разорена једна од најљепших кућа у Старом граду на Тргу од цркава, од које је остао само лук улазних врата.

ПОСТАВЉАЊЕ МОЗАИКА БОГОРОДИЦЕ СА ДЈЕТЕТОМ

Са унутрашње стране главних врата 1991. године постављен је мозаик Богородице с дјететом. Замијенио је дрвену икону која је ту стајала вјековима као симбол Богородице, заштитнице града чије је кандило непрестано горјело.

Фотографија
МОЗАИЧКА ИКОНА ИЗНАД УЛАЗНИХ ВРАТА СТАРЕ БУДВЕ

ОТВАРАЊЕ МУЗЕЈА БУДВЕ

У једном од најатрактивнијих дјелова града уређен је простор и 2003. године отворен савремени Музеј града Будве. У поставци Музеја, на преко 400м², приказана је историја града дуга више од 2500 година, од прастановника Илира, преко Грка, Римљана, српских владара до новије историје Будве у којој су живјели богати трговци, занатлије, морепловци, рибари. У Лондону 2005. године Музеј града Будве је за очување и развој аутентичних архитектонских и других културно-историјских вриједности добио награду „Зелена јабука”!

ОБНАВЉАЊЕ РИМСКОГ МОЗАИКА

Монохроми мозаик, пронађен током грађења хотела Авала, рестауриран је 2014. године. Након неколико година постављен је у будванском музеју, као дио сталне поставке Римског периода.

Фотографија
ЗГРАДА МУЗЕЈА ГРАДА БУДВЕ

Фотографија
РИМСКИ МОЗАИК СА ПРЕДСТАВОМ ЕНХЕЛЕЈА У БУДВИ

Мозаик је прављен посебном техником од каменчића са Могрена и видљиви остаци приказују, поред флоралних мотива, морске немани - делфина и упечатљиви приказ морског змаја, по будванској легенди самог Енхелеја. Енхелеј (морска змија) је син моћног Илирија, владара Илирског царства и родоначелника Илира, и унук је краљевске и божанске породице Кадма и Хармоније, који су основали Будву двије хиљаде године прије нове ере.

Илустрована мапа
ПОЗИЦИЈЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИХ СПОМЕНИКА У БУДВИ

• ABSCHLUSS •
• CONCLUSIONE • ЗАКЛЮЧЕНИЕ •
• CONCLUSION •

FORTRESSES OF THE BUDVAN RIVIERA

Fortresses, in their architectural purpose, were significant military strongholds. High-raised flags of rulers on the fortress were symbols of their power, and with their sturdy walls, skillful obstacles, and military garrisons, they defended the ruler and his possessions from cannonballs and enemy intrusions into the country's interior. Often, fortresses housed dungeons for prominent citizens and revolutionaries, political and military opponents.

In the area of the Budva Riviera, there are remnants of fortresses from several epochs. Some have been completely destroyed over time to the point of being unrecognizable, while others dominate their space, such as Jaz, Kosmač, Petrovac,

St. Stefan, and finally Budva, which with its beauty gives distinctiveness to the entire Riviera.

The Old Town of Budva stands out as a multi-layered historical and architectural entity and cannot be seen as the work of a specific era. With its long duration, in continuity for almost 4000 years, it acquires the characteristics of a historical fortress to which we will dedicate a separate chapter and deserved attention.

FORTEZZE DELLA RIVIERA DI BUDVA

Le fortezze, per la loro natura di costruzione, erano importanti punti militari. Le bandiere dei sovrani issate sulle fortezze erano simboli del loro potere, mentre con le loro solide mura, abili ostacoli e presidio militare proteggevano il sovrano e i suoi possedimenti dai proiettili dei cannoni e dall'invasione dei nemici nel territorio interno del paese. Spesso all'interno delle fortezze si trovavano prigionieri di cittadini illustri e rivoluzionari, nemici politici e militari. Nella zona della Riviera di Budva ci sono resti di fortezze di diverse epoche. Alcune sono state completamente distrutte nel corso del tempo fino a diventare irriconoscibili, mentre altre sono dominanti nel loro spazio, come Jaz, Kosmač, Petrovac,

Sveti Stefan e infine Budva, che con la sua bellezza conferisce riconoscibilità all'intera Riviera.

La Città Vecchia di Budva si distingue in particolare come un complesso storico e architettonico multistrato e non può essere considerata opera di un'epoca specifica. Con la sua lunga storia, ininterrottamente per quasi 4000 anni, acquisisce le caratteristiche di una fortezza storica alla quale dedicheremo un capitolo speciale e meritata attenzione.

FESTUNGEN DER RIVIERA VON BUDVA

Die Festungen waren wichtige militärische Stützpunkte in Bezug auf ihre Bauweise. Die hochgezogenen Fahnen der Herrscher auf der Festung waren Symbole ihrer Macht, und mit ihren starken Mauern, geschickten Barrieren und militärischer Besatzung verteidigten sie den Herrscher und sein Eigentum vor Kanonenkugeln und dem Eindringen von Feinden ins Landesinnere. Oftmals befanden sich in den Festungen Gefängnisse für angesehene Bürger, Revolutionäre, politische und militärische Gegner.

Entlang der Budva Riviera gibt es Überreste von Festungen aus verschiedenen Epochen. Einige wurden im Laufe der Zeit vollständig bis zur Unkenntlichkeit zerstört, während

andere dominant in ihrer Umgebung sind, wie Jaz, Kosmač, Petrovac, Sveti Stefan und schließlich Budva, das mit seiner Schönheit der gesamten Riviera einen unverwechselbaren Charakter verleiht.

Die Altstadt von Budva ragt besonders als mehrschichtige historische und architektonische Einheit heraus und kann nicht als Werk einer bestimmten Epoche betrachtet werden. Mit ihrer langen Geschichte, die sich über fast 4000 Jahre erstreckt, nimmt sie die Merkmale einer historischen Festung an, der wir ein spezielles Kapitel und angemessene Aufmerksamkeit widmen werden.

КРЕПОСТИ БУДВАНСКОЙ РИВЬЕРЫ

Крепости по своему строительному назначению были значимыми военными опорными пунктами. Поднятые флаги правителей на крепости были символом их власти, а их крепкие стены, искусные препятствия и военное войско защищали правителя и его владения от орудийных выстрелов и проникновения врага в глубь страны. Нередко в крепостях находились темницы знатных граждан и революционеров, политических и военных противников.

На просторах будванской ривьеры существуют остатки крепостей различных эпох. Некоторые со временем полностью разрушены до неузнаваемости, а некоторые остаются доминирующими на

своём пространстве, как, например, Яз, Космац, Петровац, Св. Стефан и, наконец, Будва, которая своей красотой придает узнаваемость всей ривьере.

Старый город Будва особенно выделяется как многослойный исторический и строительный комплекс и не может быть рассмотрен как произведение определенной эпохи. Своим длительным существованием, в течение практически 4000 лет, он приобретает характеристики исторической крепости, которой мы уделим особое внимание и заслуженное внимание.

Драги туристи, Будвани и ви који волите Будву...

Ми као аутори смо се потрудили да објединимо приче, митове, легенде са маштом умјетника и да вам необичном комбинацијом илустрација и текстова дочарамо један невјероватни будвански времеплов.

Да би настале ове занимљиве приче, многи научници, авантуристи и ентузијастички су прије нас провели драгоцјено вријеме истражујући, копајући, проучавајући и доносећи нам нова знања... Када будете у прилици, прелистајте ове књиге из којих смо и ми много научили, и много тога закључили. Ова наша књига не би била овако лијепа и занимљива да није коришћена сва набројана литература. А још много књига тек чека на вас! Будва се не може истражити за један дан али ни за читаву деценију, јер она још увијек скрива много тога што ће се тек открити.

Гдје год прочитате нешто лијепо, сјетите се да је Будва слободан град - и да је сваки онај који дође у њу слободан човјек, маштар и Будванин.

- Д. Медин, Г. Пајовић - Зидине над немирним морем: зборник радова о Кастелу и Лазарету у Петровцу
- Р. Павићевић - WERK, Аустроугарске тврђаве у Црној Гори
- И. Божић - Зета у Деспотовини
- З. Хоџић - Црном Гором
- И. Божић - Немирно Поморје XV века
- Н. Бабић - Братства племена Паштровића
- Ђ. Јанковић - Српско приморје од VII до X столећа
- М. Лукетић - Ђурђевац, средњовјековно утврђење Црнојевића
- И. Божић - Владавина Црнојевића
- Л. Костић - Кривошијски устанак 1869
- С. М. Љубиша - Приповјести црногорске и приморске
- М. Цанка - Гусарска република Улцињ
- И. Кошутић - Гусари Јадранског мора
- М. Лукетић - Б. Раденовић, Будва - Свети Стефан - Петровац

- П. Мијовић - М. Ковачевић, Градови и утврђења у Црној Гори
- Хомер - Илијада
- Р. Гревс - Грчки митови
- Д. Бараћ - Општа историја писма
- Енциклопедија Британика - Кадмо, Хармонија, Беотија
- Мојсије - Књига Постања
- Херодот - Историја
- Д. Срејовић и А. Цермановић Кузмановић - Речник грчке и римске митологије
- В. Стефановић Караџић - Нарави и обичаји у Црној Гори
- В. Авдијев - Историја старог Истока
- Д. Медин - Зборник радова међународног научног сипозијум о античкој Будви 2018
- В. Дулетић - Записи из будванског краја
- К. Ивановић - Будвански анали
- А. Којовић - Мемоари
- М. Орбини - Краљевство Словена

- В. Стефановић Караџић - Живот и обичаји народа српског
- В. Замаровски - Јунаци античких митова, Лексикон грчке и римске митологије
- Ф. Амон - Рума Расна, Етрурски корени Рима
- Е. Хершак - Древне сеобе
- М. Милићевић Брадач - Грчка колонизација на Средоземљу
- М. Суић - Антички град на источном Јадрану
- Р. Грејвис - Грчки митови
- А. Цермановић Кузмановић и Д. Срејовић - Лексикон религија и митова древне Европе
- М. Лукетић - Туризам у Будви: 1918–1941
- Група аутора - Будва град краља Кадма
- Т. Голубовић, Митологија и религија Етрураца
- Д. Рендић-Миочевић, Илири и антички свијет
- Ј. Мартиновић, Типови насеља античког доба на Црногорском приморју
- Ч. Марковић, Археологија и научна истина
- Група аутора - Музеј Будве благо краља Кадма
- Ч. Марковић, Римске некрополе у Црној Гори – начини сахрањивања и облици гробова
- М. Лукетић - Будва, Св. Стефан, Петровац
- П. Лисичар - Црна Коркира и колоније античких Грка на Јадрану

- Ј. Ковачевић - Црна Гора у доба Римског Царства
- А. Каљанац - Легенда о Кадму и проблем поријекла Енхелејаца
- В. Дулетић - Будва од мита до стварности
- Г. Десница - Будва и Паштровићи: целокупна историја, књижевност и култура
- Група аутора - Будва: историја и култура - откријте насљеђе будванске ривијере
- М. Лукетић - Археолошка налазишта у Општини Будва
- Ч. Марковић - Античка Будва – некрополе, истраживања 1980–1981
- Д. Срејовић - Древна Будва у миту и историји
- Ч. Марковић - Будва, из мита и легенде у стварност
- Џ. Вилкес - Илири
- П. Пакард - Монохромни мозаик у Истмији
- М. Лукетић - Античка Будва, споменици прошлости
- В. Дулетић - Скривено и запостављено античко лице старе Будве

